
NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactie: Ad Tervoort en Diederik Lanoye

Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam, tel: +31 (0) 20 444 56 43, fax: +31 (0) 20 444 56 55, e-mail:

al.tervoort@dienst.vu.nl / al.tervoort@let.vu.nl; *Secretariaat Werkgroep:* P.J. Knegtman, Universiteit van Amsterdam, Afdeling Geschiedenis, Archeologie en Regiostudies, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam, tel.: +31 (0) 20 525 3342, e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl

Het *lidmaatschap* geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB0006845444. Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction: Diederik Lanoye, Subfaculteit Geschiedenis, KULeuven, Blijde Inkomststraat 21/5, B-3000 Leuven, tel: +32 (0) 16 32 49 87, fax: +32 (0) 16 32 49 93, e-mail: Diederik.Lanoye@arts.kuleuven.be; *Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe de contact:* Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, UGent, Blandijnberg 2, B-9000 Gent, tel. +32 (0) 9 264 39 98, fax +32 (0) 9 264 41 75, e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Het *lidmaatschap* geeft recht op de *Nieuwsbrief* en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. IBAN-code BE16 0012 5698 1974, BIC-code GEBABEBB.

Les membres recevront la Lettre d'information et seront invités aux réunions. Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Code SWIFT GEBABEBB.

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via:
http://www.studiumgenerale.be/uni_nb/index.htm

Kaft: Josephus Justus Scaliger, tekening in pen en grijze inkt, 17de eeuw, 202x132 mm
(Universiteitsbibliotheek Leiden, Scaliger Instituut)

Inhoud / Table des Matières	3
<i>Inhoud / Table des matières</i>	3
<i>Woord vooraf / Avant-propos</i>	
<i>Invented traditions</i> . Een nieuwe redacteur, een nieuw groen?	5
<i>Verenigingsnieuws / Communications des associations</i>	
Studiedag en ledenvergadering Studium Generale	
Brussel, ULB, 12 mei 2006 – <i>Anuschka De Coster</i>	6
Journée d'étude et assemblée générale de <i>Studium Generale</i>	
Bruxelles, ULB, 12 mai 2006 – <i>Anuschka De Coster (Brigitte Van Tiggelen)</i>	8
<i>Bijdragen / Contributions</i>	
Josephus Scaliger in tien vignetten – <i>W.P. Gerritsen</i>	11
Wetenschappers en hun biotoop. Over de omgang met de evolutieleer aan de universiteiten van Luik, Brussel en Leuven – <i>Raf De Bont</i>	18
La commercialisation des résultats de la recherche: une nouvelle mission des universités? – <i>Kenneth Bertrams</i>	24
Englishmen Adrift. The English Presence in the Southern Netherlands, 1603-1660 – <i>Diederik Lanoye</i>	25
Opmerkelijke proefschriften – <i>Reina van Ditzhuijzen</i>	27
<i>Mededelingen / Communications</i>	
Histoire/Genre/Migration (History/Gender/Migration)	30
150 jaar Vlaamse studenten in Brussel	30
Internet, elektronische bronnen en universiteitsgeschiedenis	31
<i>Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions</i>	
150 jaar Vlaamse studenten in Brussel	33
<i>Lezingen en congressen / Conférences et congrès</i>	
Le università napoleoniche. Uno spartiacque nella storia italiana ed europea dell'istruzione superiore	35
Academic Mobility. Crossed perspectives	36
Säkularisierung vor der Aufklärung? Zum Verhältnis von Schule, Kirche und Religion in der frühen Neuzeit	37
Onderzoek in Opdracht. De publieke functie van de universitaire wetenschap in de negentiende en twintigste eeuw	38
Eerste promovendicongres wetenschapsgeschiedenis	39
Disputatio (1200-1800). Form, Funktion und Wirkung eines Leitmediums universitärer Wissenskultuur	40

Nieuwe publicaties / Publications récentes

De stad op de berg – <i>Pieter Dhondt</i>	43
L'armonia contesa. Identità ed educazione nell'Alsazia moderna – <i>Bruno Boute</i>	46
De Gemma-orchideeën bij Lobelius en tijdgenoten (16 ^{de} eeuw). Een icono- grafisch onderzoek – <i>Jean Staes</i>	53
De sociale wetenschappen in Utrecht. Een geschiedenis	55
Verwijzingen naar recensies beschikbaar op het Internet	56

Bibliografie / Bibliographie

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2005-2006 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2005-2006 avec additions	58

***Invented traditions.* Een nieuwe redacteur, een nieuw groen?**

Diederik Lanoye – Ad Tervoort

Het lijkt inderdaad wel een traditie te worden. Toen Pieter Dhondt een tijdje geleden het Belgische deel van de redactie van deze Nieuwsbrief in handen nam, veranderde ook de kleur van de kaft. Het felle groen werd wat matter en de Nieuwsbrief kreeg er een heuse coverillustratie bij. Deze uiterlijke veranderingen waren enigszins bedrieglijk want inhoudelijk werd de redactionele lijn bewaard. Nu Pieter de middernachtzon is gevolgd, neem ik zijn taak als Belgisch redacteur over en wordt ook de Nieuwsbrief weer iets 'groener'. Het moge duidelijk zijn dat deze kleurveranderingen niet het gevolg zijn van de modieuze capriolen van de redactie. Door technische aanpassingen bij de drukker werd het onmogelijk om de kaftjes op hetzelfde papier te blijven drukken. Een geschikte papiersoort van geheel dezelfde tint groen bleek onvindbaar. Onze excuses dan ook aan al die leden die de esthetische homogeniteit van hun boekenkast bedreigd zien door de verschillende tinten van de mooi gerangschikte ruggetjes.

Momenteel is nog niet duidelijk of het nieuwe groen een lang leven zal beschoren zijn. In de volgende bladzijden maakt Anuschka De Coster een stand van zaken op van de lopende gesprekken over een mogelijke samenwerking tussen Belgische en Nederlandse verenigingen voor universiteits- en wetenschapsgeschiedenis. Na de intentieverklaringen en de eerste aanzet – zie hiervoor de vergaderingsverslagen in de twee vorige nummers van de Nieuwsbrief – is het nu tijd om één en ander meer concreet uit te werken. Wat er met de Nieuwsbrief zal gebeuren, is afhankelijk van de uitkomst van deze gesprekken en de toekomst zal dus misschien meer ingrijpende veranderingen dan dit nieuwe kleurtje met zich meebrengen. Maar tot nader order gaat de redactie dus gewoon verder en u zal in deze Nieuwsbrief dan ook de 'traditionele' elementen terugvinden.

We willen hierbij opnieuw beroep doen op uw hulp om de Nieuwsbrief te gebruiken als een volwaardig communicatiekanaal van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis en Studium Generale. Bijdragen over nieuwe onderzoeksprojecten of resultaten van afgerond onderzoek, verslagen van interessante congressen en colloquia, aankondigingen en *calls for papers*, recensies van relevante literatuur en vanzelfsprekend nieuwe referenties voor de lopende bibliografie blijven welkom op de redactie.

Studiedag en ledenvergadering Studium Generale, Brussel, ULB, 12 mei 2006

Anuschka De Coster – UGent

Aanwezig: K. Bertrams, R. De Bont, A. De Coster, F. Delloye, M. Derez, F. Hiraux, D. Lanoye, R. Mantels, J. Roegiers, H. Symoens, G. Vanpaemel.

Verontschuldigd: J. Art, H. Deelstra, M.-Th. Isaac, M. Lamberigts, E. Schandevyl, V. Van Renterghem, B. Van Tiggelen.

Het belangrijkste punt op deze vergadering betrof de besprekingen over het samengaan van de Belgische en Nederlandse verenigingen voor wetenschaps- en universiteitsgeschiedenis. Op de vorige ledenvergadering van Studium Generale, gehouden te Gent op 16/12/2005¹, werd al met het idee van samenwerking ingestemd en kreeg het bestuur van Studium Generale het fiat om verdere besprekingen met de bestuursleden van de andere geïnteresseerde verenigingen aan te gaan.

Het initiatief gaat uit van de vier volgende verenigingen: GEWINA, Zuid-Gewina, de Nederlandse Werkgroep Universiteitsgeschiedenis en Studium Generale – Belgische Contactgroep voor Universiteitsgeschiedenis. Op dinsdag 9 maart 2006 vond te Maastricht een eerste zeer vruchtbare ontmoeting plaats tussen de vertegenwoordigers van deze vier verenigingen. Aanwezig waren A. De Coster, H. Deelstra, P.-J. Knegtman, L. Palm, B. Theunissen en G. Vanpaemel. De resultaten van deze vergaderingen werden op 12 mei aan de leden van Studium Generale voorgelegd.

Er bestaat een consensus om te komen tot één Belgisch-Nederlandse vereniging voor universiteits- en wetenschapsgeschiedenis. Deze zal zich in de breedste zin richten naar geïnteresseerden in de geschiedenis van universiteiten en wetenschappen; zowel institutionele als intellectuele geschiedenis kunnen daarbij aan bod komen. Alle aanwezige vertegenwoordigers zijn het daarbij eens dat er dus geen sprake kan zijn van 'het opgaan' van kleinere verenigingen voor universiteitsgeschiedenis als Studium Generale in het grote geheel van GEWINA. Alleen een evenwichtig samengaan kan voor alle verenigingen en hun leden een pluspunt zijn.

Om te vermijden dat alleen activiteiten zouden kunnen worden georganiseerd die alle leden van de grote vereniging, dus 'beide' disciplines, zouden moeten interesseren wordt gedacht aan thematische onderafdelingen. Binnen een subafdeling universiteitsgeschiedenis zouden de vergaderingen van Studium Generale bijvoorbeeld perfect kunnen blijven doorgaan.

Wat de taal betreft, is besloten dat de vereniging officieel tweetalig (Frans en Nederlands) moet zijn, aangezien het om een Belgisch-Nederlandse vereniging zal gaan.

---

¹ Zie Nieuwsbrief, 11 (2005), 2, pp.6-7

Gehoopt wordt dat het samengaan van de verenigingen vooral op praktisch vlak een pluspunt zal betekenen. We denken hierbij aan administratieve efficiëntie, één ledenadministratie, het gezamenlijk uitbouwen en up-to-date houden van de website, het gezamenlijk uitgeven van een tijdschrift, meer mogelijkheden tot subsidies, ... Daarnaast is het belangrijkste doel natuurlijk om een vlotter en beter contact te garanderen tussen de leden van de verschillende verenigingen (die in de praktijk in ieder geval al een deel overlappen). Contact, uitwisseling tussen de disciplines, maar tegelijkertijd ook de garantie dat deze hun eigenheid kunnen behouden vormen dus het streefdoel.

Het gemeenschappelijke tijdschrift zou gebaseerd worden op het bestaande GEWINA, waarvoor uiteraard een passendere nieuwe (onder)titel bedacht moet worden. Dit tijdschrift zou vier maal per jaar verschijnen en zich richten op onderzoek in en over België en Nederland. Bijdragen in het Nederlands, Frans, Engels en Duits zouden hierin opgenomen kunnen worden. In het tijdschrift moet plaats zijn voor artikels én recensies.

De leden van Studium Generale benadrukken echter dat de huidige Nieuwsbrief een belangrijke functie vervult en daarom niet zomaar kan afgeschaft worden. Het voorstel is dan ook het nieuwe tijdschrift aan te vullen met enkele rubrieken voor mededelingen, verslagen van congressen, voorstellingen van lopend onderzoek, archiefvondsten, ... M.a.w. het nieuwe tijdschrift moet ook de functie blijven vervullen van verenigingstijdschrift, waaraan alle geïnteresseerden in het veld (emeriti, doctorandi, amateurs, ...) veel moeten blijven hebben.

Kortere mededelingen, aankondigingen, agenda's etc. zouden dan een plaats vinden op de gemeenschappelijke website. Het idee van een Engelstalig en internationaal gericht jaarboek dat door enkelen werd geopperd op 9 maart, wordt echter door de leden van Studium Generale beschouwd als overbodig en niet haalbaar. Hier wenst SG bijgevolg niet in mee te stappen. Een nieuwe redactie zal, net als een nieuw bestuur, evenwichtig samengesteld worden uit vertegenwoordigers van de bestaande verenigingen.

Als gevolg van dit samengaan en om een trimestrieel tijdschrift te kunnen financieren, zou de prijs van het lidmaatschap opgetrokken worden. Hoeveel dit in de praktijk zal zijn, zal later moeten blijken. De consequenties op financieel, juridisch en administratief gebied worden momenteel nog bekeken. Deze prijsverhoging zal echter ruimschoots gecompenseerd worden door de meerwaarde die dit samengaan voor de leden zal opleveren. Alleen als die meerwaarde voor de leden duidelijk is, kan dit project immers vruchtbaar zijn.

Het bestuur van Studium Generale wenst uitdrukkelijk de leden van deze plannen en besprekingen op de hoogte te houden. Alle opmerkingen en suggesties mogen steeds aan de bestuursleden (bij voorkeur via de secretaris) doorgegeven worden.

De algemene vergadering werd gevolgd door twee bijzonder boeiende lezingen. Dr. Raf De Bont (K.U.Leuven) presenteerde onder de titel "Wetenschappers en hun biotoop. Over de omgang met de evolutieleer aan de universiteiten van Luik, Brussel

en Leuven” enkele onderzoeksresultaten over de receptie van Darwins evolutietheorie in België en de ontwikkeling van het onderzoek op dat domein aan de Belgische universiteiten. Dit onderzoek maakte deel uit van een doctoraatsproject dat Raf De Bont op het einde van vorig jaar met succes heeft afgerond.

Dr. Kenneth Bertrams (ULB) bracht met “Les relations industrie-université en Belgique (1880-1970): retour sur un objet de recherche” een geïnspireerde causerie over wat toch als één van de hete hangijzers in de discussie rond de verdere ontwikkeling van de Belgische universiteiten moet beschouwd worden. Ook zijn ideeën komen voort uit een afgerond doctoraatsonderzoek waarvan de resultaten ondertussen al gepubliceerd zijn (referentie 15 in de bibliografie in deze Nieuwsbrief). Van beide lezingen vindt u een schriftelijke bijdrage op de volgende bladzijden.

Journée d'étude et assemblée générale de *Studium Generale*, Bruxelles, ULB, 12/05/2006

Anuschka De Coster – UGent

Présents: K. Bertrams, R. De Bont, A. De Coster, F. Delloye, M. Derez, F. Hiraux, D. Lanoye, R. Mantels, J. Roegiers, H. Symoens, G. Vanpaemel.

Excusés: J. Art, H. Deelstra, M.-Th. Isaac, M. Lamberigts, E. Schandevyl, V. Van Renterghem, B. Van Tiggelen.

Le point essentiel à l'ordre du jour de cette réunion concernait les discussions à propos de l'union des associations belges et néerlandaises d'histoire des sciences et des universités. Lors de la dernière assemblée générale de *Studium Generale*, qui s'était tenue à Gand le 16 décembre 2005¹, le principe d'un rapprochement avait déjà été approuvé et le bureau de *Studium Generale* avait reçu mandat pour mener des discussions plus approfondies avec les membres des bureaux des autres associations intéressées.

L'initiative revient aux quatre associations citées ci-après :

- GEWINA (société néerlandaise d'histoire de la médecine, des mathématiques, des sciences et de la technologie)
- Zuid-Gewina (société flamande d'histoire des sciences)
- Werkgroep Universiteitsgeschiedenis (Groupe néerlandais d'histoire des universités)
- *Studium Generale*

¹ Voir La Lettre d'information, 11, 2005, 2, pp. 6-7.

Une première réunion rassemblant des représentants de ces quatre associations s'est tenue le mardi 9 mars 2006 à Maastricht. Participaient à cette réunion : A. De Coster, H. Deelstra, P.-J. Knegtman, L. Palm, B. Theunissen et G. Vanpaemel. Les résultats de cette rencontre fructueuse furent soumis le 12 mai dernier aux membres de *Studium Generale*.

Il en ressort un consensus pour former à terme une association belgo-néerlandaise d'histoire des sciences et des universités. Cette association sera ouverte à tous ceux qui s'intéressent à l'histoire des sciences et des universités, dans le sens le plus large, couvrant aussi bien les aspects institutionnels qu'intellectuels de ces domaines.

Tous les représentants se sont bien accordés et insistent sur le fait qu'il ne s'agit nullement d'absorption de « petites » associations comme *Studium Generale* dans une structure actuellement plus grande telle que GEWINA. Seule une fusion équilibrée peut apporter un plus aux diverses associations concernées ainsi qu'à leurs membres.

Pour éviter que ne soient organisées QUE des activités qui puissent rassembler systématiquement TOUS les membres de cette structure commune, soient des activités qui regrouperaient d'office les deux disciplines, il est indispensable que les différents partenaires songent à proposer des divisions thématiques. Dans un tel cadre, *Studium Generale* pourrait sans problème aucun fonctionner comme division d'histoire des universités et poursuivre ses activités comme elle l'a toujours fait.

En ce qui concerne l'usage des langues, il a été décidé que l'association doit être officiellement bilingue (Néerlandais-Français) puisqu'il s'agit d'une association belgo-néerlandaise.

On attend en premier lieu de cette fusion dans une structure commune des avantages sur le plan pratique. On songe ici à l'efficacité de la gestion administrative, la gestion des membres et cotisation, la construction et l'entretien commun d'un site web, la publication commune d'un journal, plus d'opportunités pour décrocher des subsides... etc.

En marge de ces aspects concrets, le but principal est bien évidemment de faciliter les contacts entre membres des diverses associations dont le recrutement se recouvre d'ailleurs déjà. Contact, échanges entre disciplines mais en même temps garantie que chacun conserve son individualité, voilà en somme les objectifs essentiels de cette fédération.

La revue scientifique commune serait basée sur le journal existant Gewina, pour lequel il faudra songer à un nouveau (sous)-titre adapté. Ce journal paraîtrait quatre fois par an et serait nourri de recherches réalisées sur la Belgique et les Pays-bas et/ou par des chercheurs ou des équipes de recherche de ces régions. Les contributions (articles et comptes rendus) en Néerlandais, Français, Anglais et Allemand y seraient accueillies.

Les membres de *Studium Generale* insistent sur le fait que *La Lettre d'information* remplit une fonction vitale et que l'on ne peut donc envisager de la supprimer purement et simplement. Il est suggéré de compléter la revue commune par des rubriques comportant des communications, des comptes-rendus de congrès, des

présentations de recherches en cours ou de fonds d'archives... En d'autres termes, il faut que la nouvelle revue remplisse les fonctions d'un bulletin de liaison dont tous les intéressés, qu'ils soient émérités, doctorants ou amateurs continuent de bénéficier.

Des brèves, des annonces, un calendrier ... etc pourraient figurer sur le site web commun. Le projet d'un volume annuel en anglais destiné à un public international présenté par d'aucuns le 9 mars est considéré par les membres de *Studium Generale* comme superflu et difficilement réalisable. *Studium Generale* ne désire donc pas s'investir dans ce projet. Un nouveau comité de rédaction pour la revue commune, tout comme un nouveau bureau, sera donc constitué de façon équitable de représentants des associations existantes.

En conséquence de la fusion des associations et pour pouvoir financer une revue trimestrielle, la cotisation devrait être augmentée. De combien précisément, il est encore trop tôt pour se prononcer. Pour le moment, les implications financières, juridiques et administratives sont encore à l'examen. Mais l'augmentation de la cotisation sera bien amplement compensée par les avantages que la fusion des différentes associations apportera aux membres. Une telle entreprise ne peut de toute façon être profitable que si les avantages qu'elle procure paraissent évidents à chacun.

Le bureau de *Studium Generale* entend expressément tenir les membres au courant des plans qui prennent forme ainsi que de la teneur des discussions. Toutes remarques ou suggestions à ce propos peuvent toujours être transmises aux membres du bureau, de préférence par l'intermédiaire de la secrétaire.

L'assemblée générale fut suivie de deux conférences particulièrement passionnantes. Dr. Raf De Bont (KULeuven) présenta sous le titre «Wetenschappers en hun biotoop. Over de omgang met de evolutieleer aan de universiteiten van Luik, Brussel en Leuven (Scientifiques dans leur biotope. Sur le développement de l'enseignement de la théorie de l'évolution aux universités de Liège, Bruxelles et Louvain)» les résultats d'une étude sur la réception de la théorie de l'évolution de Darwin et le développement des recherches dans ce domaine dans les universités belges. Cette investigation constituait une partie de la thèse de doctorat bouclée fin 2005 avec grand succès.

Dr. Kenneth Bertrams (ULB) «Les relations industrie-université en Belgique (1880-1970): retour sur un objet de recherche» fit un exposé inspiré sur ce qu'il faut malgré tout considérer comme l'un des piliers du développement ultérieur des universités belges. Les conclusions partagées par l'orateur proviennent elles aussi d'une recherche doctorale dont le texte vient d'être publié (référence 15 dans la bibliographie de ce numéro). Vous trouverez un résumé de ces deux conférences dans le présent numéro de la Lettre d'information.

Traduction: Brigitte Van Tiggelen

Josephus Scaliger in tien vignetten

W.P.Gerritsen, Scaliger-hoogleraar, Rijksuniversiteit Leiden

De volgende tekst is de neerslag van een lezing door W.P. Gerritsen, gehouden op 20 juni 2005 ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling *Adelaar in de wolken. Josephus Justus Scaliger (1540-1609)* in de Universiteitsbibliotheek van de Rijksuniversiteit Leiden. De tekst is grotendeels gebaseerd op het gelijknamige boek dat op die dag voorgesteld werd.

1. Agen, circa 1556

Joseph de Lescalle, die in de geleerde wereld bekend zou worden als Josephus Justus Scaliger, is in 1540 geboren. Hij groeide op in het stadje Agen in Guyenne, niet ver van Bordeaux in de zuidwesthoek van Frankrijk, waar zijn vader, de Italiaan Giulio Cesare della Scala, zich omstreeks 1527 als arts had gevestigd. De leden van de familie de Lescalle (zoals zij hun familienaam verfranst hebben) koesteren de wetenschap dat er vorstelijk bloed in hun aderen vloeit: zij stammen immers in rechte lijn af van Guglielmo della Scala, de laatste prins van Verona, na wiens dood in 1406 Venetië zich van deze stad meester maakte. Het wapen van de Scaligers, met als wapenteken een ladder, prijkt boven de deur van het woonhuis in Agen.

Giulio Cesare, of – om hem zijn Franse naam te geven – Jules César, is getrouwd met de veel jongere Andiette de la Roque Lobejac, die hem vijftien kinderen heeft geschonken. Zijn medische praktijk is al gauw tot grote bloei gekomen. Daarnaast heeft hij zich, publicerend onder zijn Latijnse naam Julius Caesar Scaliger, Europese vermaardheid verworven als auteur van geleerde werken op medisch, natuurwetenschappelijk en literair-theoretisch gebied. Drie van zijn zonen heeft hij naar het beroemde Collège de Guyenne in Bordeaux gezonden om daar een moderne, humanistische opleiding te ontvangen. Als in 1555 in Bordeaux de pest uitbreekt, haalt hij de jongens naar huis en neemt zelf hun verdere opvoeding ter hand. Voor de jonge Joseph betekent dit onder meer dat hij dagelijks een Latijns opstel moet schrijven, dat vervolgens streng wordt beoordeeld. De vader moet hebben gevoeld dat deze zoon zijn werk als geleerde zou kunnen voortzetten.

Wanneer hij zijn gezondheid achteruit voelt gaan, stelt hij Joseph als zijn privé-secretaris aan. De oude man lijdt aan jicht en als hij 's nachts de slaap niet kan vatten,

vervaardigt hij Latijnse gedichten, soms wel 200 verzen lang, die hij in zijn geheugen vasthoudt om ze de volgende ochtend aan zijn zoon te dicteren. Onder het strenge toezicht van zijn vader, die hij levenslang is blijven vereren, heeft Joseph de Lescalle in Agen de grondslag gelegd voor zijn perfecte beheersing van het Latijn.

2. *Parijs, 1558-59*

Veel Grieks had Joseph aan het Collège de Guyenne niet geleerd. Dat was de reden waarom hij kort na de dood van zijn vader naar Parijs vertrok om de colleges van de grote Hellenist Adrianus Turnebus (Adrien Turnèbe) te volgen. Na twee maanden moet hij vaststellen dat hem de nodige basiskennis ontbreekt om voldoende profijt van diens lessen te kunnen trekken. Zijn reactie op deze teleurstelling is tekenend: hij sluit zich op in zijn kamer met een Homerus met een Latijnse vertaling en rust niet voor hij – naar hij beweert in niet meer dan drie weken – *Ilias* en *Odyssee* tot in de kleinste details heeft doorvorst en een grammatica van het Homerische Grieks heeft opgesteld. Daar blijft het niet bij. Om zich te oefenen in idioom en prosodie vertaalt hij Griekse gedichten in het Latijn en *vice versa*.

Het succes van de autodidactische methode spoort hem aan om zich nu ook vertrouwd te maken met de derde hoofdtal van de Oude Wereld: het Hebreeuws. Na het Hebreeuws komen het Aramees, het Syrisch en het Arabisch aan de beurt, waaraan hij later nog kennis van talen als het Armeens, Turks, Perzisch en het toen recent herontdekte Gotisch toevoegt. Niemand vóór hem heeft ooit een zo brede, encyclopedische kennis van zowel het westerse als het oosterse deel van de Oude Wereld bezeten.

3. *Scaliger en de Pléiade, 1563-65*

Niet alleen als filoloog wil Josephus Scaliger (om hem van nu af aan met zijn Latijnse naam aan te duiden) zich onderscheiden, ook als dichter koestert hij niet geringe ambities. Er zijn aanwijzingen dat hij in de jaren zestig van de zestiende eeuw als Neolatijns dichter aansluiting zoekt bij de dichters van de Pléiade, de groep Franse dichters die in navolging van Petrarca de Franse poëzie op een nieuwe, renaissance-achtige leest hebben geschoeid. In 1561 maakt Scaliger een vertaling in het Grieks van het klassiek-Latijnse gedicht *Moretum*, dat toentertijd aan Vergilius werd toegeschreven. Naar hij zelf meedeelt heeft hij in 1563 – hij was toen 23 jaar oud – een afschrift van zijn vertaling aangeboden aan Pierre de Ronsard. Het heeft er alle schijn van dat de jonge dichter met deze geste als het ware naar erkenning wil solliciteren bij de ‘Pétrarque vandomois’, zoals Ronsard, de leider van de Pléiade, vaak genoemd werd.

In hetzelfde jaar 1563 vertaalt Scaliger een gedeelte van Petrarca's Italiaanse *Triumphbi* of ‘Zegetochten’ in het Grieks. In een onderschrift deelt hij mee dat hij deze vertaling *in equitando*, dat wil zeggen ‘onder het paardrijden’, ‘in het zadel’ heeft vervaardigd – het gaat dus kennelijk om een poëtisch huzarenstuk. Hij presenteert zijn werkstuk aan zijn beschermer Louis Casteignier de la Roche-Pozay, maar bedenkt in

1565 ook de bekende humanist Marc-Antoine Muret met een afschrift. Muret was als docent verbonden aan het Parijse Collège de Boncourt, waar hij tal van begaafde leerlingen opleidde in de *imitatio* van klassieke dichters. Dank zij Muret werd het Collège de Boncourt een ware *pépinière* van Franse Renaissance-dichters. Ook hier krijgt men de indruk dat Scaliger in deze jaren bezig is geweest zich een plaats onder de Franse dichtende humanisten te veroveren.

4. Scaliger en Vertunien, Château de Touffou, 1577

In het jaar 1577 breekt in Frankrijk opnieuw een burgeroorlog uit tussen katholieken en hugenoten. Bendes gewapende soldaten trekken plunderend en brandschattend door het land. Scaliger en zijn vriend, de arts François de Saint-Vertunien hebben hun toevlucht gezocht op het kasteel Touffou in de Poitou, een van de bezittingen van hun beider beschermer Louis Casteignier de la Roche-Pozay. Het kasteel is zo goed en zo kwaad als het gaat in staat van verdediging gebracht, wat betekent dat Scaliger en zijn vriend maandenlang binnen de muren min op meer opgesloten zitten.

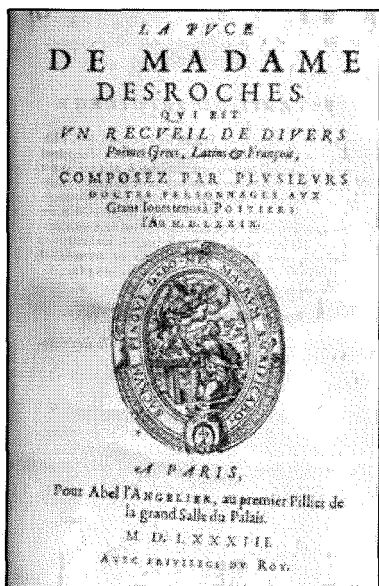
Om de tijd zo nuttig mogelijk te besteden geeft Scaliger Vertunien, die als arts Hippocrates in het oorspronkelijk wil leren lezen, les in het Grieks. Daarvoor kent hij, zo zegt hij, geen betere methode 'que de faire des versions de l'une langue en l'autre'. Iedere avond, voor zij zich ter ruste begeven, vertaalt Scaliger zijn vriend een of twee epigrammen uit de *Anthologia Graeca* woord voor woord (*verbo ad verbum*) voor en draagt hem op deze gedichten volgende ochtend in Latijnse verzen overgebracht aan hem voor te leggen. Scaliger zelf stelt het opstellen van een vertaling tot de volgende ochtend uit. Meteen na het ontwaken vertaalt hij de epigrammen eveneens, en wel *in mente*, dat wil zeggen 'in zijn geest', zonder zijn vertaling te noteren. De arme Vertunien, die zichzelf als 'fort mauvais poète' beschouwt, heeft dan tot diep in de nacht bij kaarslicht zitten ploeteren op zijn vertaling. Scaliger corrigeert het werk van zijn vriend en dicteert hem vervolgens zijn eigen vertaling, die in elk opzicht superieur is. Aan het einde van hun gedwongen verblijf op kasteel Touffou hebben zij zo het hele zevende boek van de *Anthologie* vertaald.

5. Scaliger en de vlo van Catherine des Roches, Poitiers, 1579

In het jaar 1579 vinden in Poitiers de zogenaamde *Grands-Jours* plaats, een reeks rechtzittingen van een reizend tribunaal dat allerlei geschillen komt beslechten die door de jarenlange godsdienstige twisten onopgelost waren gebleven. Een deputatie van het Parlement van Parijs, met in haar kielzog een schare advocaten en procureurs, komt naar Poitiers om recht te spreken. De procedures nemen enkele maanden in beslag. Veel leden van de toenmalige, humanistisch gevormde juridische elite van Frankrijk beoefenen als liefhebberij de dichtkunst. In Poitiers wonen de dames des Roches, moeder en dochter, allebei gerenommeerde dichters, die een salon houden waar zij gelijkgestemden plegen te ontvangen. In de aanloopfase van de *Grands-Jours* maakt de beroemde advocaat Étienne Pasquier zijn opwachting bij de

dames des Roches. Hij wordt ontvangen door Catherine des Roches, de dochter, en raakt onmiddellijk in de ban van haar charme en *esprit*.

Anderhalf uur lang converseren zij geanimeerd over een veelheid van onderwerpen; dan dreigt het gesprek op te drogen. Op dit moment ontwaart Pasquier in het décolleté van Catherine een vlo 'qui s'estoit parquee au beau milieu de son sein'. Onmiddellijk grijpt hij zijn kans. Schertsend merkt hij op dat dit kleine beestje blijk geeft van intelligentie en durf: intelligentie omdat het een zo bekoorlijk plekje had uitgekozen, durf omdat er moed voor nodig was zich zo in het zicht te vertonen. Hij biedt aan de vlo te vangen, een aanbod dat zij met een grapje van de hand wijst. Waarop hij haar voorstelt dat hij de vlo in een gedicht zal vereeuwigen, op voorwaarde dat zij hetzelfde zal doen. Zij aanvaardt aanbod en uitdaging met een glimlach. Enkele dagen later komt Pasquier haar zijn gedicht aanbieden. Het begint met de regels:

Puce qui te viens percher
Dessus cette tendre chair,
Au milieu des deux mammelles
De la pus belle des belles.....

Catherine heeft niet lang nodig om Pasquier van repliek te dienen met een even lang en even galant gedicht in dezelfde versvorm als het zijne. En daarbij blijft het niet. Het nieuws van de pikante uitwisseling gaat als een lopend vuurtje door Poitiers, en de een na de andere dichter komt zijn vlogedicht in de salon van de dames des Roches ten gehore brengen. De vlo wordt bezongen in allerlei genres en versvormen, in het Frans, Latijn, Italiaans en Spaans, zelfs in het Grieks. De Latijnse en Griekse bijdrage inspireren vaak weer andere dichters tot het maken van Franse vertalingen.

Deze hype (zo zouden we het nu noemen) staat in de Franse literatuurgeschiedenis bekend als 'la Puce de Catherine de Roches'. De complete verzameling, die meer dan dertig gedichten telt, wordt in 1579 in Parijs uitgegeven. Gezien de frivoliteit van het onderwerp is het toch enigszins verrassend om in deze collectie ook een bijdrage van Scaliger aan te treffen, een briljant Latijns lofdicht op de *Pulex*, vol subtiële reminiscenties aan Ovidius en Catullus, gevolgd door een vertaling in het Frans door Jacques Courtin de Cissé.

6. Hollandse turf, Leiden, 1594

Scaliger heeft zich laten overhalen om naar Leiden te verhuizen, waar hij op 26 augustus 1593 aankwam. Hij heeft een huis aan de Schoolsteeg betrokken, waar hij

woont met een tweetal pupillen, jonge Franse edellieden op wier studie en levenswandel hij toezicht houdt. Verder heeft hij twee dienaren en een kamermeisje tot zijn beschikking. Op een koude winteravond zit hij met zijn pupillen bijeen om de schouw, waarin een turfvuur brandt. Turf is een brandstof die in Frankrijk onbekend is. Tot zijn schrik ziet Scaliger de twee aan zijn zorgen toevertrouwde jongens opeens dodelijk bleek en onwel worden, zodat hij vreest ze ter plekke te zien overlijden. Wat hij gedaan heeft om hun toestand te verlichten vermeldt de geschiedenis niet – heeft hij bijvoorbeeld een raam opengegooid of heeft hij zijn pupillen snel naar een ander vertrek overgebracht? Tien jaar later zal hij twee andere studenten die bij hem in huis wonen, uitleggen dat de Hollandse turven soms zwavel bevatten, die vrijkomt met de walm die van een turfvuur afslaat. De anekdote maakt enigszins voelbaar hoe onwennig de drie zonen van ‘la douce France’ zich op deze noordelijke breedtegraad gevoeld moeten hebben.

7. Scaliger en Janus Dousa Filius, 1596

Dat Scaliger uiteindelijk bereid was gebleken naar Leiden te komen om de jonge academie luister te verlenen, was is in belangrijke mate te danken aan de president-curator Janus Dousa. Dousa had Scaliger leren kennen en bewonderen tijdens zijn (Dousa's) studietijd in Parijs. Omgekeerd moet Scaliger, toen hij op kasteel Preuilly overwoog op het beroep van curatoren in te gaan, in Dousa een geestverwant hebben herkend, een man die net als hij uit een voornaam, adellijk geslacht stamde, en daarenboven bekend was als een filoloog van naam en als een verdienstelijk Neolatijs dichter. Dousa was buitengewoon trots dat het hem gelukt was Scaliger naar Leiden te halen en van zijn kant heeft Scaliger, eenmaal in Leiden, hartelijke betrekkingen aangeknoopt met Dousa en zijn gezin, dat overigens in het jaar van Scaligers aankomst in Leiden naar Den Haag was verhuisd.

Binnen een jaar na zijn aankomst publiceert Scaliger bij Raphelengius een boek over de ouderdom en de roem van het geslacht der Scaligers en over het leven van zijn vader Julius Caesar Scaliger. Het boek heeft de vorm van een uitvoerige brief, gedateerd 19 mei 1594, en gericht aan ‘de zeer edele Janus Dousa, heer van Noordwijk’, en aan het eind van de tekst suggereert Scaliger dat Dousa hem om deze uiteenzetting van zijn adeldom en afkomst gevraagd heeft. Met de uitgave van deze *Epistola de vetustate* heeft Dousa's oudste zoon **Janus Dousa Filius** zich belast, een uitzonderlijk begaafde

jongeman voor wie Scaliger al gauw een bijzondere genegenheid opvat. Als de jonge Janus twee jaar later doodziek uit Duitsland terugkeert en, na een kort ziekbed, vijftientwintig jaar oud, komt te overlijden, is Scaliger diep geschokt. Dagenlang barst hij onophoudelijk 'als een kind' in tranen uit. In zijn lijdendicht naar aanleiding van Janus' dood zal hij klagend vaststellen dat hij nu voortaan gehalveerd verder moet leven.

8. Scaliger en Lipsius

Boeiend is de relatie tussen Josephus Scaliger en Justus Lipsius, zijn voorganger in Leiden, die in 1591 ontslag had genomen om het jaar daarop zijn werk in Leuven voort te zetten. De twee intellectuele reuzen respecteren elkaar, en corresponderen met regelmaat over elkaars werk. Lipsius kijkt hoog tegen Scaliger op, stuurt hem zijn publicaties toe en helpt hem met het zoeken naar handschriften; Scaliger van zijn kant erkent Lipsius' enorme kennis van de Oudheid, reageert hoffelijk op hem toegezonden geschriften, maar neemt niet de moeite zich er daadwerkelijk in te verdiepen. Van een echte gedachtewisseling, laat staan van een uitwisseling van ideeën, is geen sprake.

In Leuven bereiken Lipsius brieven van Leidse oud-studenten, die zich verbazen over, en soms ergeren aan, Scaligers arrogantie en eigenzinnig karakter. Ik citeer een passage uit een brief, gedateerd 7 november 1595, van Franciscus Raphelengius jr. aan zijn leermeester Lipsius, in de vertaling van Jeanine De Landtsheer:

Wat het karakter van die man [sc. Scaliger] betreft, zijn mensenkennis lijkt me omgekeerd evenredig met zijn verstand, ik kan het niet bondiger of juist uitdrukken. Met zou dit nog als curieus kunnen afwimpelen, 'als hij even grondig was als buitenissig'. Hij heeft zich met allerlei soorten wetenschap beziggehouden, en nauwelijks heeft hij een eerste blik op iets geworpen, of hij is er meteen van overtuigd dat hij de zaak volkomen heeft doorgrond. Zij geest springt en fladdert voortdurend, eerder een vlam dan een vuur. Hij is extreem in zijn lof en blaam, en dat vaak over dezelfde persoon. Zij die vandaag 'zonderlingen, ezels, dwazen of domkoppen' etcetera zijn, zullen een andere keer 'hoffelijke lieden, geleerd, verstandig' enzovoorts zijn. En hij houdt zijn waardering en kritiek niet voor zich, zodat hij heel wat mensen voor het hoofd zou stoten als men niet eerder om hem ging lachen dan zich aan hem ergeren.

Van een andere oud-leerling ontvangt Lipsius een vergelijkbaar negatief bericht over Scaliger, waarop hij hem het volgende terugschrijft:

Ik ben blij dat je Scaliger hebt gezien en met hem kennismemaakt. Die man heeft zijn kwaliteiten, soms superieur en uitzonderlijk. Als er iets op zijn manieren of zijn uitspraken aan te merken valt, moet je daar niet te zwaar aan tillen. We zijn mensen, dat wil zeggen, een mengeling van aarde, water en lucht die zich vastklampt aan het zuiverdere vuur. Dat geldt ook voor mij; gelukkig de man die maar weinig last heeft van al die ballast. [vertaling J. De Landtsheer]

Lipsius' reactie getuigt van een wijze grootmoedigheid die men, naar ik meen, bij Scaliger vergeefs zou zoeken.

9. Scaliger en zijn leerlingen

Scaligers officiële positie als *Academiae Lugduno-Batavae decus*, 'Sieraad van de Leidse universiteit', ontsloeg hem van de verplichting tot het geven van colleges. In plaats van de professorale kathedra te bestijgen, ontving hij talentvolle jongelieden bij zich thuis, voerde gesprekken met ze, betrok ze in discussies over de projecten waaraan hij werkte en stimuleerde ze tot eigen wetenschappelijke prestaties. Scaligers Europese faam als uitzonderlijk geleerd man zorgde ervoor dat hooggeplaatste personen in de Republiek of in het buitenland hun zonen naar hem toezonden om van hem het uiteindelijke vernis van hun opvoeding te ontvangen.

Hoe het toeging bij de gesprekken die ten huize van Scaliger gevoerd werden, daarvan kunnen wij ons een voorstelling maken dank zij de zogenaamde *Secunda Scaligerana*, een verzameling notities van de gebroeders Jean en Nicolas de Vassan, die in de jaren 1603-1606 aan Scaligers pedagogische zorgen waren toevertrouwd. Na elke ontmoeting met de leermeester noteerden zij de memorabele uitspraken die hij had gedaan en de oordelen die hij geveld had. Al lezend in de *Secunda Scaligerana* hoort men Scaliger, fris van de lever en zonder ooit een blad voor de mond te nemen, in bondig Latijn of puntig Frans commentaar leveren op omstandigheden en collega's. Toch moet deze egocentrische 'adelaar in de wolken', die zich ver boven het academisch gewoel verheven achtte, ook een buitengewoon inspirerend docent zijn geweest.

Het contact tussen een charismatische leermeester en een begafde student kan soms ongedachte chemische reacties teweeg brengen. Misschien het indrukwekkendste voorbeeld hiervan biedt de geniale Hugo de Groot, die in de jaren 1595 tot 1598 aan Scaligers voeten heeft gezeten en die in 1599, zestien jaar oud, een editie van een erkend-moeilijke vijfde-eeuwse auteur als Martianus Capella publiceerde, een jaar later gevolgd door een commentaar op de antieke astronoom Aratus. Volgens de kenners is Scaligers invloed in deze werken onmiskenbaar.

10. Scaligers overlijden en voortleven

Op 21 januari 1609 is Scaliger overleden. Hij werd begraven in de Vrouwekerk, de kerk van de Waalse hervormde gemeente aan de Haarlemmerstraat. Op zijn grafmonument, dat later naar de Pieterskerk is overgebracht, is naar Scaligers eigen wens de volgende spreuk aangebracht: '*Hic expecto resurrectionem*', 'Hier wacht ik op de opstanding'.

Op de opstanding der doden wordt nog steeds gewacht, maar intussen wordt de nagedachtenis van Josephus Scaliger in ere gehouden, in het bijzonder in deze bibliotheek, die hij bij testament met een schitterende collectie handschriften heeft bedacht. Scaligers naam en multidisciplinair voorbeeld leven ook voort in het naar

hem genoemde Scaliger Instituut, een hier in de Universiteitsbibliotheek gehuisvest samenwerkingsverband tussen de bibliotheek en de geesteswetenschappelijke faculteiten met als doelstelling het gebruik van de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek te stimuleren en te faciliteren.

Sinds de oprichting van het Scaliger Instituut, nu vijf jaar geleden, heeft het instituut bijna veertig, uit vele landen afkomstige en een scala van disciplines vertegenwoordigende bezoekers (*fellows* genoemd), faciliteiten voor onderzoek in de Bijzondere Collecties kunnen bieden. Het zogenaamde Clusius-project, dat zich ten doel stelt de zeer omvangrijke internationale correspondentie van Carolus Clusius, schepper van de Leidse *hortus* en Scaligers buurman in de Schoolsteeg, te documenteren en te ontsluiten, kan ik hier alleen in het voorbijgaan noemen. Misschien is het niet ongepast om in dit instituut een bescheiden concretisering te zien van wat deze universiteit, en van wat de Europese beschaving in het algemeen, aan het werk van Josephus Scaliger te danken hebben.

De tentoonstelling *Adelaar in de Wolken. De Leidse jaren van Josephus Justus Scaliger, 1593-1609* was te zien in de Universiteitsbibliotheek te Leiden van 30 juni tot 31 juli 2005. Een virtueel bezoek is nog altijd mogelijk op de website.

>><http://bc.ub.leidenuniv.nl/bc/tentoonstelling/Scaliger/>

Wetenschappers en hun biotoop. Over de omgang met de evolutieleer aan de universiteiten van Luik, Brussel en Leuven

Raf De Bont, K.U.Leuven

Hoewel wetenschap – in het bijzonder door de wetenschappers zelf – graag wordt voorgesteld als een universele onderneming, groeide er de laatste twee decennia een bijzondere aandacht voor de lokale context waarin wetenschappelijke denkbeelden worden gecreëerd, onderhouden en aangepast. Onder invloed van de *sociology of scientific knowledge* maakte daarbij de idee opgang dat die lokale context constitutief is voor de wetenschap zelf. Het is diezelfde interesse voor de lokale aspecten van het wetenschappelijke bedrijf die het uitgangspunt vormt van deze korte bijdrage. Ik zal erin nagaan hoe één van de meest cruciale wetenschappelijke debatten van de negentiende eeuw, namelijk dat over de evolutieleer, op verschillende manieren vorm kreeg aan verschillende Belgische universiteiten. De periode die daarbij wordt onderzocht, is

deze tussen het verschijnen van Charles Darwins *On the origin of species* (1859) en de Tweede Wereldoorlog.

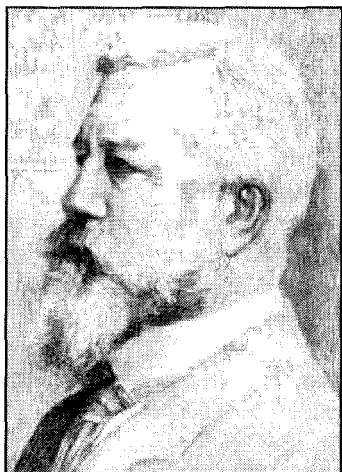
Darwins 'meesterwerk' zorgde in België zeker niet meteen voor een wetenschappelijke aardverschuiving. *On the origin of species* werd er – althans de eerste jaren – grotendeels genegeerd. Dit is ongetwijfeld gedeeltelijk te verklaren door de sterke gerichtheid van de Belgische wetenschappers op de discussies in Frankrijk. Daar lokten Darwins publicaties in de jaren 1860 zodanig weinig reactie uit dat het de Engelse morfoloog en evolutionist Thomas Huxley deed gewagen van een 'conspiracy of silence'. De stilte in België kan met andere woorden worden geïnterpreteerd als een echo van die in Parijs. Tegelijkertijd speelde echter ook de specifiek Belgische context een rol. De eerste decennia na 1830 werden Belgische onderzoekers immers verondersteld om een 'nationale wetenschap' uit te bouwen, gericht op het eigen grondgebied en volgens de lijnen van een louter descriptieve en op classificatie gerichte methode. Speculatieve hypothesen als die van de evolutieleer werden in die context zoveel mogelijk vermeden.

Niettemin zouden ook in die jaren enkele Belgische wetenschappers zich mengen in het evolutiedebat. De belangrijkste onder hen was ongetwijfeld Jean-Baptiste d'Omalus d'Halloy, die de discussies over de evolutieleer in de *Académie royale de Belgique* zou domineren. D'Omalus was een katholiek politicus en *gentleman scientist* met een achtergrond als geoloog. Dit laatste was niet onbelangrijk omdat de geologie – met zijn grote aantrek bij amateurs – over het algemeen een grotere openheid ten aanzien van hypothesen vertoonde dan de sterk geprofessionaliseerde biologie.

D'Omalus was voor het eerst in aanraking gekomen met evolutionaire denkbeelden toen hij in het begin van de negentiende eeuw in Parijs studeerde – onder meer bij de gerenommeerde Jean-Baptiste Lamarck. Het duurde echter tot de jaren 1830 vooraleer d'Omalus zijn eigen 'voorzichtig' evolutionisme zou ontwikkelen. Vanuit zijn katholieke achtergrond verzette hij zich daarbij in de eerste plaats tegen een associatie met het materialisme zoals hij die vond in het werk van Lamarck. Na het verschijnen van *On the origin of species* bekritiseerde hij omwille van dezelfde reden ook Darwins 'blinde' natuurlijke selectie. In tegenstelling tot Darwin ontwikkelde D'Omalus daarenboven geen 'boommodel' van de evolutie (met vertakkingen), maar geloofde hij in het bestaan van onafhankelijke parallelle evolutielijnen. Op die manier bleven de verschillende klassen uit het dierenrijk netjes van elkaar gescheiden. In het bijzonder de mens behield daarbij zijn geïsoleerde positie – niet onbelangrijk voor een katholiek van het midden van de negentiende eeuw.

Pas vanaf de jaren 1870 zou er in België een bredere interesse voor het evolutionisme ontstaan. Daarbij verschoof ook het centrum van het debat. Niet langer de Academie, maar wel de Luikse universiteit werd in die jaren toonaangevend in het evolutiedebat. Dit was vooral de verdienste van de jonge morfoloog Edouard van Beneden, de enige zoon van de beroemde Leuvense comparatief anatoom Pierre-Joseph van Beneden. Edouard kon terugvallen op de Europese wetenschappelijke netwerken van zijn vader en legde daarenboven zelf gemakkelijk contacten. Zo

correspondeerde hij reeds in het begin van zijn carrière met (de door hem erg geadoreerde) Darwin. Een model voor zijn eigen onderzoek vond de jonge **Van Beneden** echter niet zozeer bij de Engelse geleerde als wel aan de Duitse universiteiten. Een ontmoeting met de embryoloog Ernst Haeckel en de comparatief anatoom Carl Gegenbaur tijdens een studieverblijf aan de universiteit van Jena, was in dat opzicht cruciaal.

Het evolutionistisch programma dat Van Beneden uit Jena importeerde, was in de eerste plaats op de reconstructie van de evolutionaire stamboom gericht. De vergelijking van anatomische structuren moest aanwijzingen geven voor het uittekenen van een dergelijke stamboom, net als de embryologische ontwikkeling van het individu. Haeckel was er immers van overtuigd dat de embryologische groei (ontogenese) kon worden gezien als een recapitulatie van de geschiedenis van de soort (filogenese). Deze 'biogenetische grondwet' werd ook de hoeksteen van het evolutionistisch onderzoek dat Van Beneden in Luik zou opzetten.

Van Beneden maakte zijn programma in de periode tussen 1870 en 1890 tot een wetenschappelijk succes. Het kwam ook op het juiste moment, in die zin dat het perfect inspeelde op de opkomst van de universitaire laboratoriumwetenschap zoals die al enige tijd in Duitsland werd gepropageerd. Dat Van Beneden en zijn studenten ondanks hun veelal liberale achtergrond een ideologisch laag profiel aanhielden, heeft hun geloofwaardigheid in de sterk verzuilde Belgische wetenschapswereld ongetwijfeld nog versterkt. De sleutel van het succes echter moet waarschijnlijk worden gezocht in Van Benedens managerstalent en zijn gave om talentrijke studenten aan zich te binden. Hij creëerde dan ook – als één van de eerste Belgische wetenschappers – een echte onderzoeksschool. Maar liefst negen van zijn studenten 'koloniseerden' vervolgens leerstoelen aan de universiteiten van Brussel en Luik.

Het succes van het Luikse onderzoeksprogramma was echter niet blijvend. De voortdurende discussies over vertakkingen in de evolutionaire stamboom (de eigenlijke focus van het Luikse onderzoek) ondermijnden het geloof in de gehanteerde methoden. Daarenboven was er in de jaren 1890 een groeiende kritiek op de biogenetische grondwet, waarmee de eigenlijke basis voor evolutionistische speculaties leek weg te vallen. Het onderzoek in Luik werd daarenboven steeds descriptiever – een tendens die gestimuleerd werd door de introductie van nieuwe technieken om organisch weefsel microscopisch te onderzoeken. Morfologie werd op die manier langzaam gereduceerd tot de beschrijving van microscopische coupes en gold steeds minder als een aangrijpingspunt voor evolutionaire reconstructie.

Intussen waren in en rond de universiteit van Brussel nieuwe evolutionaire interesses ontstaan. Een jonge generatie zoölogen, botanici en paleontologen (als **Auguste Lameere (links)**, Paul Pelseneer, Jean Massart en Louis Dollo) verplaatsten omstreeks 1885 de aandacht van reconstructie van de evolutionaire stamboom grotendeels naar het mechanisme achter de evolutie. Onder invloed van de Franse bioloog Alfred Giard, wiens maritieme station in Wimereux een pleisterplaats voor Belgische evolutionisten werd, groeide daarnaast ook de interesse voor de aanpassingen van organismen aan hun milieu. Fysiologisch en morfologisch onderzoek werd daarbij vaak met biogeografische en ecologische invalshoeken gecombineerd.

Deze heroriëntering ligt duidelijk in het verlengde van de interesses van de *New natural history* die op het einde van de negentiende eeuw zowel in de Verenigde Staten als in Europa opgang maakte. Volgens de nieuwe voorvechters van de 'natuurgeschiedenis' had de biologie zich te zeer op het laboratorium gericht. Botanici, zo ging het cliché, herkenden planten enkel nog in gedroogde vorm, terwijl zoölogen waren gaan geloven dat formol de natuurlijke biotoop van dieren was. In de plaats daarvan werd vanuit de *New natural history* gepleit voor een 'terugkeer naar de natuur' en het daarbij horende veldonderzoek. In België ging deze beweging vooral uit van academici die een sterke band hadden behouden met de botanische, entomologische en zoölogische sociëteiten. Op die manier waren ze ook in contact gebleven met de amateurs en hun cultuur van exploratie- en inventarisatietochten in het veld.

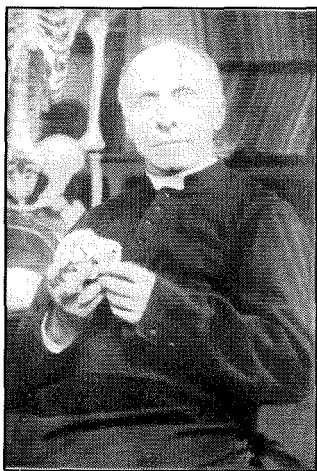
De Brusselse biologen koppelden hun evolutionistische interesses (in tegenstelling tot de leden van 'de Luikse school') zeer duidelijk aan een materialistisch en vrijzinnig vertoog. De evolutieleer leverde hen immers de basis voor een alternatieve waarheid, waarin moest worden afgerekend met het 'obscurantisme' van de kerk. Op die manier werd het evolutionisme een factor in de hevige ideologische twisten die het Belgische intellectuele leven in de naweeën van de Schoolstrijd zou kenmerken. Ook in de wetenschapspopularisering die de Brusselse evolutionisten via handboeken, hogeschooluitbreidingen en lezingen allerhande nastreefden, was het levensbeschouwelijke aspect nooit ver weg.

Ondanks hun gedeelde wetenschappelijke en ideologische achtergrond geraakte men het binnen de Brusselse groep niet eens over de cruciale vraag van hun onderzoeksprogramma, namelijk die naar het evolutionair mechanisme. Sommigen meenden dat de evolutie een gradueel proces was, terwijl anderen in grootschalige mutaties de oorzaak zagen van het ontstaan van nieuwe soorten. Als motor van de evolutie werd de ene keer naar de natuurlijke selectie verwezen (neo-darwinisme), een andere

keer naar de overerving van verworven eigenschappen (neo-lamarckisme) of naar voorgeprogrammeerde trends (orthogenese). Sommigen combineerden dan weer de voorgaande mechanismen in één overkoepelende theorie.

De aanslepende discussies over het evolutionair mechanisme zorgden vanaf omstreeks 1910 voor een afnemend enthousiasme voor het Brusselse onderzoeksprogramma. Daarbij kwam dat het materialisme in die periode blootstond aan groeiende kritiek en dit ten voordele van nieuwerwetse vitalistische theorieën. Tenslotte had de evolutionaire biologie binnen de Brusselse universiteit af te rekenen met de concurrentie van nieuwe, 'hippere' onderzoeksdomeinen. Met name de experimentele embryologie – die de aandacht niet langer richtte op de evolutionaire geschiedenis van de soort, maar wél op de 'actuele oorzaken' van de embryologische ontwikkeling – werd de nieuwe speerpunt van de Brusselse biologie.

Was het evolutionistisch debat in Brussel aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog al op zijn retour, aan de universiteit van Leuven kwam het pas in dezelfde periode goed en wel op gang. Dit wil niet zeggen dat katholieke intellectuelen tot de twintigste eeuw hadden gewacht om het thema te bespreken. In de jaren tussen 1875 en 1900 werd bijvoorbeeld een vrij progressief 'katholiek evolutionisme' ontwikkeld in de kringen rond het tijdschrift *Revue des Questions Scientifiques*. Aan de Leuvense universiteit werd het onderwerp in die jaren door de meeste hooglerars echter angstvallig gemeden. Enkel in de marge van de universiteit werd er meer openlijk over de evolutieleer geschreven. Zo deed Alphonse Proost, die verbonden was aan de Leuvense landbouwhogeschool, vanaf de jaren 1870 van zich spreken met zijn evolutionistische opvattingen. In de jaren 1890 vervolgens was de gerenommeerde Engelse evolutionist St.-George Jackson Mivart voor korte tijd aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte verbonden.

Pas omstreeks 1900 stond er een bredere groep van Leuvense filosofen, theologen en natuurwetenschappers op (zoals Jacques Laminne, Victor Grégoire en **Henri De Dorlodot**), die zich expliciet op de evolutieleer zouden toelagen. Zij richtten zich daarbij in het bijzonder op de verzoening van bepaalde aspecten van het evolutionisme met de in katholieke kringen vigerende neo-thomistische filosofie. Dit impliceerde dat de evolutieleer van materialistische associaties werd gezuiverd en vervolgens in een christelijk wereldbeeld werd ondergebracht. Deze herdefiniëring en toe-eigening van het evolutionisme bleek een moeilijke evenwichtsoefening, temeer omdat de Romeinse hiërarchie in dezelfde periode in conservatieve richting opschoof. In een periode

waarin Pius X de strijd met het modernisme aanbod, werd immers ook de evolutieleer in katholieke middens steeds meer een heikel thema.

Dat de Leuvense geoloog en theoloog Henri de Dorlodot in die context toch de Darwin-herdenking van 1909 in Cambridge bijwoonde, wekte dan ook de nodige commotie. Om zijn intellectuele positie duidelijk te stellen, achtte De Dorlodot het vervolgens nodig om in enkele lezingen de verhouding van het darwinisme ten opzichte van de katholieke orthodoxie uit te werken. Hij verdedigde daarin onder meer de stelling dat Darwins theorieën minder radicaal waren dan die van Augustinus, die hij opvoerde als een 'absoluut evolutionist'. Daarenboven haalde De Dorlodot verscheidene decreten van de Bijbelcommissie aan om de legitimiteit van zijn standpunt te onderlijnen. Toen hij in 1919 deze standpunten ook publiceerde, kreeg hij onmiddellijk problemen met de Romeinse autoriteiten.

Hoewel Rome nooit een officieel standpunt over de evolutieleer had uitgevaardigd, waren verdedigers van het katholiek evolutionisme sinds het einde van de negentiende wel systematisch (en met harde hand) aangemaand om hun leerstellingen in te trekken. Hetzelfde gebeurde met De Dorlodot, die via de Leuvense rector achtereenvolgens dreigementen mocht ontvangen van de Bijbelcommissie en het Heilig Officie. De Dorlodot weigerde echter in te binden en omdat de Heilige Stoel terugschrok voor een officiële veroordeling van de evolutieleer, ontsnapte de Leuvense geoloog en zijn universiteit aan concrete sancties. Uit voorzichtigheid zou De Dorlodot evenwel niets meer over de thematiek publiceren. De 'affaire de Dorlodot' leek daarenboven zijn hele generatie te hebben uitgeteld in het evolutiedebat. Een nieuwe groep katholieke intellectuelen stond in de jaren 1930 echter op en zou De Dorlodots opvattingen in bredere kringen verspreiden. Ze kregen uiteindelijk overigens gelijk van het hoogste gezag. In 1950 verklaarde Pius XI de evolutie van het menselijk lichaam immers tot een vrij onderzoeksthema voor experts.

Naargelang plaats en tijd leidde de introductie van de evolutieleer aan Belgische universiteiten dus tot zeer uiteenlopende resultaten. In het Luik van de jaren 1870 en 1880 geraakte de evolutionistische thematiek nauw verstrengeld met de nieuwe laboratoriumwetenschap – die nu ook op het evolutionaire verleden een licht heette te werpen. Aan deze rijksuniversiteit ontsnapte het evolutiedebat voorlopig ook aan de ideologische polarisering die het intellectuele leven van het land al grotendeels in zijn ban had. Dit was heel anders aan de Brusselse universiteit waar men vanaf de jaren 1890 in het evolutionisme een sciëntistisch (en populair) alternatief voor het katholicisme zocht. De goede persoonlijke contacten van de Brusselse hoogleraren met wetenschappers als Giard, zorgden er daarenboven voor dat hun onderzoek geheroriënteerd werd op het mechanisme achter evolutionistische aanpassing. In Leuven tenslotte bleef de evolutieleer vooral een theologisch probleem en gingen de discussies (die vanaf 1900 goed en wel op gang kwamen) in de eerste plaats over de verhouding tussen geloof en wetenschap.

Kortom, evolutieleer was in het België van de late negentiende en de vroege twintigste eeuw bij uitstek een 'lokale' kwestie.

La commercialisation des résultats de la recherche: une nouvelle mission des universités? ¹

Kenneth Bertrams, FNRS-ULB

Après l'enseignement, la recherche et les services à la collectivité, la commercialisation des résultats de la recherche est en passe de devenir la quatrième mission des universités. Faut-il s'en réjouir ou s'en inquiéter? Coup d'œil rétrospectif.

Commençons par tordre le cou à un mythe tenace: les universités vivraient dans un monde extérieur, elles ne seraient guère affectées par les vicissitudes du siècle et n'auraient de compte à rendre à personne. Rien n'est plus faux, évidemment. Les universités ne sont pas des 'tours d'ivoire', elles ne l'ont jamais été. Qu'elles aient été des lieux de conservation et de transmission des savoirs ne signifie pas pour autant qu'elles aient été déconnectées de leur environnement social.

Une première grande mutation les secoue au cours du 19ème siècle. Dans le sillage de la révolution industrielle, des hommes de lettres allemands (Wilhelm von Humboldt en tête) décident d'en découdre avec le système académique traditionnel de préservation des connaissances. L'université doit être le lieu de la recherche et de la création de savoirs nouveaux. Ce projet novateur contient au moins deux implications: d'une part, enseignement et recherche doivent s'alimenter mutuellement; d'autre part, la recherche s'appuie sur des dispositifs d'expérimentation spécifiques – ce sera le séminaire pour les Lettres, le laboratoire pour les Sciences.

Ces innovations vont se mettre en place progressivement dans les universités. En Belgique, la loi de 1876 généralise les 'exercices pratiques' dans les programmes de médecine et de science. De leur côté, certains professeurs participent, à titre individuel, à des activités de conseil pour l'industrie. Le cas est fréquent aussi bien pour les sciences dites 'appliquées' que pour les sciences dites 'pures'. Les usines sont alors des relais essentiels de la recherche scientifique; elles compensent le sous-équipement des laboratoires universitaires. Et les mécènes (Solvay, Empain, Montefiore, Warocqué) font le reste.

Le processus d'interactions s'institutionnalise entre les deux guerres. On construit de nouveaux

¹ Ce texte a été publié dans le supplément «Le Libre Entreprise» de La Libre Belgique (juin 2006).

campus en prenant en compte la demande des industriels locaux en matière d'essais et de contrôle. C'est l'âge d'or des relations directes industrie-université. Sait-on qu'une première forme de *spin-off* est créée en 1920 à l'UCL avec la bénédiction des autorités académiques? Par une série de mécanismes financiers et institutionnels, l'Etat embraye la dynamique après 1945 et l'amplifie durant la guerre froide. On parle d'une 'triple hélice' de l'innovation (universités-Etat-entreprises).

Une nouvelle secousse sismique a pourtant lieu dans les années 1970. La baisse tendancielle du financement public coïncide avec l'expansion et la démocratisation de l'enseignement supérieur. C'est un retour à la case départ: les universités doivent chercher ailleurs les conditions matérielles de leur existence. Simultanément, elles sont priées de jouer un rôle actif dans la mise en place d'une «économie de la connaissance la plus compétitive du monde». Sans cynisme, cela revient à dire: faites mieux avec moins.

On comprend dans ce contexte que certains responsables politiques et académiques, leurrés par la performance d'une dizaine d'universités américaines au budget cent fois plus élevés, encouragent les chercheurs à s'engager dans la voie de la commercialisation des résultats de leurs recherches. L'explosion du nombre de *spin-offs* depuis quinze ans en est le reflet le plus manifeste. Or, s'il est évident que les universités et les entreprises gagnent à collaborer dans des domaines de recherche ciblés, cette évidence se brouille quand l'université imite l'entreprise sans disposer des ressources techniques et humaines idoines. Il y a là une erreur d'aiguillage qui peut rendre contre-productives les meilleures intentions.

Englishmen Adrift. The English Presence in the Southern Netherlands, 1603-1660

Diederik Lanoye – K.U.Leuven

Enkele maanden geleden, van 27 tot 29 april, organiseerden de vakgroepen Engels en Nieuwe Geschiedenis van de Universiteit Gent een driedaagse conferentie rond de betekenis van de Engelse aanwezigheid in de Zuidelijke Nederlanden tijdens ruwweg de eerste helft van de 17de eeuw. Uit het programma, dat voorlopig nog beschikbaar is op de onderstaande link, lichten we twee papers die bijzondere aandacht verdienen in deze Nieuwsbrief omdat ze handelden over de aanwezigheid van personen van het Britse schiereiland aan de universiteiten in de Zuidelijke Nederlanden, Leuven en Douai. Rod J. Lyall (Vrije Universiteit Amsterdam) had het over *Student mobility in an Age of Confessionalisation: The British and Irish at Leuven, 1570-1620*. Hij toonde aan dat

voor 1500 vooral de Schotten opgemerkte bezoekers waren van de Leuvense universiteit. De 16de eeuw bracht echter verandering. De invoering van de anglicaanse staatskerk en de gevolgen daarvan voor de Engelse universiteiten, dwong diegenen die de hervorming niet wilden volgen, om de universiteiten te verlaten. Dit leidde tot een eerste golf van Engelsen die hun toevlucht zochten aan de Leuvense universiteit. Deze eerste bezoekers waren katholieke, vooraanstaande en vaak al hooggeschoolde personen, die zich gedwongen zagen hun functies aan de Engelse universiteiten te verlaten.

Lyall besprak uitgebreid het bronnenprobleem waarmee hij geconfronteerd werd bij zijn onderzoek, nl. het bijna spreekwoordelijke 'Leuvense gat'. Verschillende, voor de Leuvense universiteitsgeschiedenis cruciale, bronnenreeksen zoals matrikel, acta van de Artesfaculteit en van de universiteit, vertonen een hiaat voor de laatste decennia van de 16de eeuw. Onderzoek van de cijfers voor en na dit hiaat toonde aan dat deze leemte samenviel met een belangrijke verandering in de Britse aanwezigheid in Leuven. Van een piek vlak voor het hiaat, in het midden van de jaren 1560, was men geëvolueerd naar een veel beperktere aanwezigheid, vooral dan voor de Engelsen en in mindere mate voor de Ieren en Schotten, na het hiaat in de eerste decennia van de 17de eeuw.

Onderzoek van de graduatelijsen van de Leuvense artesfaculteit, die wel beschikbaar zijn voor de jaren tussen 1572 en 1616, bevestigde dit beeld. Tot de grote crisis die Leuven in 1578 trof (inkwartiering van troepen en pestepidemie) bleef het aantal Engelsen, Ieren en Schotten op peil om daarna bijna geheel te verdwijnen, net als de hele universiteit trouwens. Na 1585 kwam een langzaam herstel op gang maar de aanwezigheid van studenten van de Britse eilanden bereikte nooit meer het niveau van de jaren 1560. Veranderingen in de situatie in Engeland en Ierland maar ook de uitbouw van infrastructuur voor Engelse vluchtelingen in andere steden in de Nederlanden, vooral in Douai, waren hier de oorzaak van.

In een paper met als titel *Students from the British Isles at the Universities of Douai and Louvain in the 16th and 17th centuries* ging Hilde Symoens verder in op dit thema. Zij belichtte vooral de positie en betekenis van de universiteit van Douai. Ze vormden op een gegeven moment de tweede groep binnen de universiteit maar ook voor de studie van de populatie van de universiteit van Douai moet men eerst afrekenen met een bronnenprobleem, nl. het volledig ontbreken van matrikellijsten.

De Zuidelijke Nederlanden in het algemeen en Douai in het bijzonder waren een evidente keuze voor Engelse katholieke vluchtelingen. De geografische ligging, net aan de overkant van het Kanaal, en de steun van de Spaanse koning maakten er een ideaal toevluchtsoord van. In de eerste jaren van haar bestaan kreeg de universiteit van Douai onmiddellijk een sleutelrol in het netwerk van instellingen dat voor en door de Britse vluchtelingen werd uitgebouwd. Van bij de stichting was Douai bedoeld als een bolwerk van het strijdbaar katholicisme en met 25 colleges en seminaries en 35 religieuze huizen leek deze positie gegarandeerd. Op het einde van de jaren 1560 de Engelsen in Douai zich te organiseren.

Op initiatief van **William Allen** werd een college naar Engels voorbeeld werd opgericht waar een typische mengeling van leken en geestelijken verbleef. Het onderwijs was er duidelijk gericht op het vormen van een katholieke elite die in Europa en op de Britse eilanden zelf voor de katholieke zaak zou kunnen worden ingezet. Lessen werden speciaal op het religieuze debat gericht en de studenten werden getraind in het preken in de volkstaal. Een nieuwe Engelse bijbelvertaling, de *Douai Bible*, werd uitgewerkt.

Voor de Ieren was Douai van veel minder belang. Aanvankelijk verbleven ze ook in de Engelse colleges van Douai maar mettertijd bouwden ze hun eigen instellingen uit. Niet alleen in Douai kwam een afzonderlijk Iers college tot stand maar ook in Salamanca en Leuven ontstonden aparte studiehuizen. Mogelijk is het wegtrekken van de Ieren uit Douai juist het gevolg van de grote concentratie aan Engelsen in de stad. De organisatie van onderwijs voor Schotse vluchtelingen volgde weer een andere, omgekeerde, weg. Hier begon men met een stichting aan de jezuïetenuniversiteit van Pont-à-Mousson om via een tijdelijk college in Leuven in de jaren rond de eeuwwisseling uiteindelijk de Engelsen in Douai te vervoegen.

>><http://www.englishmenadrift.ugent.be/>

Opmerkelijke proefschriften

Reina van Ditzhuyzen, www.akribeia.nl

Proefschriften vormen doorgaans geen ontspannende lectuur. Toch worden zij niet alleen aan vakgenoten, maar ook aan familie en vrienden gegeven. Wegens de moeilijkheidsgraad zal echter slechts een handvol van zulke buitenstaanders de dissertatie daadwerkelijk lezen. Twee Nederlandse promovendi in de 20ste eeuw hebben deze ontoegankelijkheid op originele wijze opgelost. Het betreft Joost Adriaan 'Addy' van Hamel (1880-1964) en zijn zoon Gerard Anton van Hamel (1911-1944).

De eerste sluit zijn in 1898 aangevangen studie rechten aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam in 1902 af met het proefschrift *'De leer der nulliteiten in het burgerlijke recht'*. Hij promoveert hierop *cum laude*. Ten tijde van zijn promotie is Van Hamel verloofd met Marie Leocadie de Vries Feyens, zusje van een dispuutsgenoot. Omdat zij hem terzijde staat bij de totstandkoming van zijn manuscript, wil hij haar van het uiteindelijke resultaat een bijzonder exemplaar schenken. Hij doet dit echter niet door de *form* van zijn proefschrift aan te passen, maar de *inhoud*. Bij het openslaan van dit speciale exemplaar merkt men dit nog niet. Men ziet de gebruikelijke opgaven van titel, auteur, uitgever (Amsterdam, de Bussy, 1902), uitgebreide inhoudsopgave alsmede de tekst: 'Academisch proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor in de Rechtswetenschap aan de Universiteit van Amsterdam op gezag van den Rector Magnificus Dr I.M.J. Valetton, hoogleeraar in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte, in het openbaar te verdedigen op woensdag 3 december 1902 des namiddags ten 4 ure in de aula der Universiteit, door Joost Adriaan van Hamel, geboren te Amsterdam.'

Maar als men doorbladert, stuit men tot zijn verrassing op een nieuw titelblad. Hierop staat als auteur Paul Bourget vermeld en als titel *Voyagenes*, gevolgd door de gegevens van de (Parijse) uitgever. En inderdaad, op de volgende bladzijde begint een Franstalige bundel van reisverhalen van de thans in vergetelheid geraakte Bourget (1852-1935), in zijn tijd een populaire, veelgelezen Franse auteur, die in 1894 zelfs lid werd van de *Académie Française*. Gelukkig heeft de *doctor invenis* voorin het boek een opdracht aan zijn aanstaande vrouw geschreven die alles duidelijk maakt:

'Begin December 1902.

Aan mijn liefste, mijn eenigste, mijn mooiste. Aan jou zou ik wel altijd door alles willen geven, waarmee ik denk je plezier te doen. Alleen omdat ik van je houd. Maar met het geven van dit boek heb ik buitendien nog een speciale reden. Ik wil, dat die 'burgerlijkrechtelijke nulliteiten' niet alleen vervelende herinneringen bij je achterlaten, van overschrijven en ontcijferen van kladwerk, eindeloos. Daarom moeten ze in dezen, aantrekkelijkeren vorm, bij je komen. Verder vertelt dit boekje niet alleen Fransche verhalen, maar ook, onophoudelijk, dat je mijn snoesje bent, en dat je mij door dat overschrijven heerlijk hebt geholpen. Dag!

Je Addy.'

Dit doctorale geschenk is kennelijk goed in de smaak gevallen, want 36 jaar later doet Gerard Anton, oudste zoon van het echtpaar Van Hamel, hetzelfde. Ook hij promoveert in de rechtsgeleerdheid, aan dezelfde universiteit, in dezelfde aula, op hetzelfde uur en ook hij laat voor zijn echtgenote (jonkvrouw Wendela Quarles van Ufford) een bijzonder exemplaar van zijn proefschrift vervaardigen. Bij het openslaan leest men de titel *De internationale arbitrages van Nederland van 1813 tot heden*, de uitgever (Martinus Nijhoff 1938) en de gebruikelijke tekst: 'Academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van Doctor in de Rechtsgeleerdheid, aan de Universiteit van

Amsterdam, op gezag van den Rector Magnificus Mr P.A. Losecaat Vermeer, hoogleeraar in de Faculteit der Economische Wetenschappen, in het openbaar te verdedigen in de aula der Universiteit op vrijdag 9 december 1938, des namiddags te 4 uur².

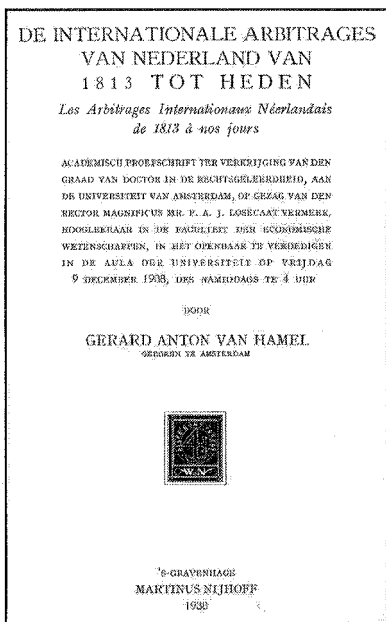
Op een los vel zijn zeven stellingen bijgevoegd. Na de in het Frans gestelde 'Note de l'auteur' volgt echter een bladzijde met de kop: *Voorwoord van den schrijver bij den tweeden druk*, met daaronder het volgende gedicht:

Naar de rechtsgeleerde graden
Voeren ruwe, steile paden,
Ik viel van Scylla – de tentamens –
In Charybdis – de examens.
Daarna kwam nog de emotie
Van de huidige promotie.
Op die lange lijdenswegen
Was mijn toeverlaat de zegen
Rijkelijk door u verspreid:
Uw liefde en uw vriendelijkheid.

Aandacht hebt ge zelfs gegeven
Aan het boek door mij geschreven;
Heb ik het recht, dan gold Uw ijver
Niet zozeer geschrift als schrijver.
De tekst was inderdaad zeer taai,
Onverteerbaar, zuur en saai.
In plaats van zulke een bitter drankje
Heb ik voor u als klein bedankje,
Thans deze nieuwe druk gemaakt
Waarvan de inhoud zoeter smaakt.

Als men de volgende bladzijde van stevig karton omslaat staart men in een lege doos, waarin ooit de zoete bonbons zaten, die Van Hamel jr. zijn echtgenote heeft aangeboden. Overigens is het deze in 1911 geboren jurist slecht vergaan. Nadat zijn jongere broer Lodewijk in de Tweede Wereldoorlog wegens spionagewerkzaamheden is gefusilleerd (juni 1941), gaat Gerard in het verzet. Maar al in 1942 wordt hij gevangengenomen, in juli 1944 bezwijkt hij in het concentratiekamp Natzweiler.

Van elk van beide bovengenoemde 'geschenkschriften' is waarschijnlijk slechts één exemplaar vervaardigd. De vraag is of het hier om iets éénmaligs gaat, bedacht en uitgevoerd door de familie Van Hamel, of dat ook andere promovendi zulke geschenkexemplaren lieten vervaardigen.

Histoire/Genre/Migration (History/Gender/Migration)

Parijs, 27-29 maart 2006

Enkele maanden geleden vond in Parijs een conferentie plaats over gender en migratie in historisch perspectief. Zoals aangekondigd in de vorige nieuwsbrief, was één van de sessies gewijd aan het fenomeen van de academische migratie, met onder meer een paper van Vinciane Godfrind (UCL) over Russische studentes aan de ULB tussen 1905 en 1914. De volledige teksten van de verschillende bijdragen zijn beschikbaar op de website van de conferentie.

Programma

*Pierre Moulinier, *Les premières femmes docteurs reçues à la Faculté de médecine de Paris (1870-1914) : des étrangères qui ne passent pas inaperçues.*

*Boris Czerny (Université de Caen), *L'association des étudiants russes en France au début du XXe siècle.*

*Georgetta Nazarska (Université de Sofia), *The University Education and Bulgarian Women.*

*Vinciane Godfrind (Université catholique de Louvain), *Les étudiantes russes à l'Université libre de Bruxelles de 1905 à 1914.*

>><http://barthes.ens.fr/clio/dos/genre/resumpan1a3.html>

150 jaar Vlaamse studenten in Brussel

Brussel, 1 december 2006

De slotzitting van het feestjaar “150 jaar Vlaamse studenten in Brussel” gaat door in Hotel Errera, de ambtswoning van de Vlaamse Minister President, gelegen in het centrum van Brussel. Deze zitting gaat door op vrijdagavond 1 december 2006. Ter afsluiting van het jubileumjaar zullen een aantal markante figuren uit de OSB (Oud StudentenBond)- en BSG-geschiedenis het woord nemen. Tijdens deze gelegenheid zal het Jubileumboek aan het grote publiek worden voorgesteld. Dit boek bevat een geschreven weergave van de geschiedenis van 150 jaar Vlaamse studenten in Brussel. Uiteraard worden de rol die OSB en BSG hierin gespeeld hebben uitvoerig belicht. Wij willen van deze gelegenheid eveneens gebruik maken om iedereen die ons

gedurende dit feestjaar op financiële, logistieke of andere wijze gesteund heeft op passende wijze te bedanken.

Contact

Dana Huyghe (voorzitter@osb.be)

OSB-secretariaat (+32 2 6446460 / info@osb.be)

Internet, elektronische bronnen en universiteitsgeschiedenis

De Duitse website www.archiv.twoday.net biedt op een groot aantal subpagina's *blogs* aan over allerlei aspecten van het archiefwezen en de archivistiek. Eén van deze pagina's concentreert zich op nieuwsberichten in verband met universiteitsarchieven. De bijdragen gaan van praktische informatie over evenementen, adressen, digitaliseringsprojecten en elektronische inventarissen van Duitse universiteitsarchieven. Talrijke *posts* bevatten ook links naar allerlei types van bronnen voor de universiteitsgeschiedenis. Ook hier geldt vanzelfsprekend dat vooral (maar zeker niet exclusief) bericht wordt over Duitse universiteiten. Verwijzingen naar elektronische uitgaves van bronnenmateriaal, prosopografische databanken, elektronische versies van (oudere) literatuur maar ook van recente artikels en dissertaties, bibliografische overzichten zijn in de verschillende berichten terug te vinden. Een volledig overzicht van alle relevant materiaal geven is hier niet aan de orde. Bij wijze van voorbeeld wordt verwezen naar een onderdeel van de site waar men werkt aan een overzicht van alle via het internet beschikbare bronnenmateriaal (al wordt er ook literatuur opgenomen) i.v.m. de geschiedenis van Duitstalige universiteiten).

>><http://archiv.twoday.net/topics/Universitaetsarchive/>

>><http://archiv.twoday.net/stories/575437/>

Een bijzonder fraaie en goed opgebouwde website werd gewijd aan het *album amicorum* van Ferenc Pápai Páriz (1687-1740). Afkomstig uit Transylvanië, maakte deze student geneeskunde een bijzonder lange studiereis doorheen Europa tussen 1711 en 1726. De opdrachten in zijn *album amicorum*, dat nu bewaard wordt in de bibliotheek van de Hongaarse Academie voor Wetenschappen, wijzen op (studie)verblijven in onder meer Berlijn, Halle, Genève, Londen, Cambridge maar ook Amsterdam (inscriptie door anatomieprofessor Frederik Ruysch!), Leiden en Franeker.

De website is een voorbeeld van de mogelijkheden van *web publishing*. Goed onderbouwde wetenschappelijke inhoud met een inleiding op het genre van de *alba amicorum* en op dit exemplaar in het bijzonder, biografische notities over alle intekenaars en een

stevige literatuurlijst wordt gecombineerd met het gebruiksgemak van elektronische indices waardoor men het album kan doorzoeken op basis van de bladzijdes, datum, plaats of intekenaar. Bovendien is ook nog een kwalitatief goede kleurenfoto van alle opdrachten beschikbaar.

>><http://ppf.mtak.hu/>

---

150 jaar Vlaamse Studenten in Brussel

Tentoonstelling, Brussel, 23 april tot 28 juni 2006

Thema: de tentoonstelling “150 jaar Vlaamse studenten” bewandelt het historische pad van het Brusselse Brussels Studentengenootschap en onderscheidt hierin drie periodes:

1856-1914 : het ontstaan van de Vlaamse studentenkring en de opgang ervan,

1918-1956 : Vlaamse studenten in de schaduw van de verfransing,

1956-2006 : bewust tegenwoordig: de terugkeer van de Vlaamse studenten in Brussel.

Tijdens deze drie periodes wordt de invloed van Brussel op de studenten, de invloed van de studenten op Brussel, en de invloed van de Brusselse afgestudeerden op Vlaanderen en op het buitenland onderzocht. Naast deze eerder klassieke tentoonstelling zullen drie thema's wegens hun belangrijkheid apart worden behandeld: de Gulden Boeken, de portretgalerij van alumni en de Vlaamse studentencultuur in Brussel.

De Gulden Boeken: het Brussels Studentengenootschap (BSG) en haar voorgangers hebben twee Gulden Boeken nagelaten. In deze boeken staan de statuten, het programma, de geloofsbelijdenis en de jaarverslagen van de kring doorheen de jaren heen. Het Gulden Boek werd opgestart in 1886 maar gaat terug tot 1880. Het eerste Boek is een mooi voorbeeld van boekbindkunst van het einde van de 19e eeuw. Het heeft een verzilverd beslag en bevat verschillende ingekleurde tekeningen met symbolische verwijzingen. De titels van de hoofdstukken zijn gesteld in een variant van geposeerd gothisch schrift, verraden soms Art Nouveau-invloeden en zijn gedeeltelijk ingekleurd.

Markante Alumni: in de geschiedenis van onze universiteit kunnen markante Vlaamse alumni opgemerkt worden. Tot eind jaren 1960 onderscheidden deze Nederlandstalige studenten zich op een Franstalige universiteit, later waren ze volwaardig afgestudeerden van de Vrije Universiteit Brussel. Sommigen van hen groeiden zelfs uit tot bekende Vlamingen en vervulden belangrijke rollen op cultureel, politiek, wetenschappelijk, economisch of sportief vlak. In het kader van het project 150 jaar Vlaamse studenten in Brussel werd een selectie gemaakt van deze alumni, wat resulteerde in de lijst van de markante alumni.

De Vlaamse studentencultuur in Brussel: in dit luik van de tentoonstelling wordt de studentencultuur in Brussel gecontextualiseerd aan de hand van voorwerpen uit de studentenwereld die specifieke studentenrituelen, -liederen en -folklore weergeven. Daarnaast wordt de bezoeker ook geconfronteerd met alle moeilijkheden die een student kan ondervinden bij zijn aankomst aan de universiteit en zijn latere studieperiode. Welke richtingkeuze moet er worden gemaakt? Waarom studeren in Brussel? Hoe zoek ik een kot? Allerlei praktische vragen van de (toekomstige) student komen hier aan bod.

De tentoonstelling in Brussel zal bij het verschijnen van deze Nieuwsbrief alweer gesloten zijn. In de zomer en het najaar van 2006 maakt de tentoonstelling nog een rondreis door Vlaanderen. In augustus is ze te bezichtigen in Sint-Niklaas (Openbare Bibliotheek), in september in Geraardsbergen (Koninklijk Technisch Atheneum), in oktober weer in Brussel (Archief en Museum van het Vlaams leven te Brussel) en in november tenslotte in Kortrijk (Vrijzinnig Centrum Mozaïek). De exacte data en openingstijden voor de diverse locaties worden op de website van het project kenbaar gemaakt.

>><http://www.vub.ac.be/vlaamsestudenteninbrussel/programma.html#tentoonstelling>

Le università napoleoniche. Uno spartiacque nella storia italiana ed europea dell'istruzione superiore

Padua-Bologna, 13 tot 15 september 2006

Deze internationale conferentie wordt georganiseerd door het *Centro interuniversitario per la storia delle università italiane* (CISUI) in samenwerking met de universiteiten van Bologna en Padua. In drie themadagen zullen de verschillende sprekers aspecten van de Italiaanse en Europese universiteitsgeschiedenis tijdens de periode van de napoleontische overheersing in Italië belichten. Deze periode wordt gezien als een scharnierperiode waarin cesuren maar ook elementen van continuïteit zorgden voor veranderingen in de praktijken en ideeën van en over hoger onderwijs en universiteiten. Op 13 september zal de conferentie doorgaan in Padua en de twee volgende dagen in Bologna.

Programma

13 september 2006

La storia istituzionale (discussant: C. Frova)

- *L'Università delle origini: I modelli parigino e bolognese (J. Verger)
- *L'Università del Rinascimento (H. Symoens)
- *L'Università imperiale in Italia (G.P. Romagnani)
- *Le Università italiane dall'antico regime all'Impero napoleonico (E. Brambilla)
- *L'eredità napoleonica nell'Università contemporanea (M. Moretti)

14 september 2006

I docenti, la ricerca e la didattica (discussant: A. Mattone)

- *Le lingue della didattica e delle ricerca: dal latino alle lingue nazionali (P. Del Negro)
- *I docenti tra corporazioni e servizio dello Stato (A. Zannini)
- *Accademia e Università prima e dopo Napoleone (L. Pepe)
- *La libertà d'insegnamento (A. Romano)
- *Gli 'stabilimenti' della ricerca scientifica prima e dopo Napoleone (U. Baldini)

15 september 2006

Studenti e professioni (discussant: E. Di Rienzo)

*La dimensione universale delle Università prima di Napoleone: organizzazione e provenienze degli studenti (G.P. Brizzi)

*La dimensione universale delle Università prima di Napoleone: i curricula 'filosofici' e 'medici' (G. Ongaro)

*La dimensione universale delle Università prima di Napoleone: i curricula giuridici (M.R. Di Simone)

*Studenti e laureati: il quadro statistico italiano tra Sette e Novecento (A. Cammelli)

*Università e professioni prima e dopo Napoleone (A. Silvestri)

Academic Mobility. Crossed perspectives

Turku, 21-23 september 2006

Conference description: Academic mobility is growing year after year. University staff, students, researchers and officers in higher education are increasingly traveling Europe and the world as part of their work or studies. In Europe, several EU programs have proved to be successful within the European countries and are now extending to the whole world (ex: Erasmus Mundus). Yet, few studies are available on the hypermodern mobile academic individuals. What is known of the lives of these new strangers (Murphy-Lejeune)? How do they deal with their daily lives? What sort of relationships do they develop? What about the competences they develop while abroad? Do they alter their views on their own foreignness and that of the others? In what way do their experiences differ from those of normal migrants?

Zoals uit het bovenstaande blijkt, zal deze conferentie vooral de hedendaagse studentenmobiliteit bestuderen. Het volledige zeer uitgebreide programma is te vinden op de website van het congres (zie onder). Pieter Dhondt zal één van de weinige papers met een historisch onderwerp presenteren. Hij zal spreken over *Student mobility in Europe in the nineteenth and early twentieth century, the case of Finland*.

>> <http://users.utu.fi/freder/Conf%20mobility/cat/mobility.htm>

Säkularisierung vor der Aufklärung? Zum Verhältnis von Schule, Kirche und Religion in der frühen Neuzeit

Bielefeld, 15-17 november 2006

Der Stellenwert von Kirchen, religiösen Gemeinschaften und Religion für Entwicklungen im europäischen Bildungswesen der frühen Neuzeit ist das Thema. Schulen und Unterricht aller nicht-graduierenden Stufen werden auf Gemeinsamkeiten und Differenzen des Einflusses von Kirchen und Religion und der Ausbildung für Kirchen und Religion hin untersucht. Läßt sich tatsächlich im Erziehungswesen des 16., 17. und frühen 18. Jahrhunderts ein "Nachlassen der Orientierung von Einzelnen, von Gruppen und der ganzen Gesellschaft an übernatürlichen Instanzen und Kräften" beobachten, wie Hartmut Lehmann Säkularisierung begrifflich bestimmt hat? Zusammen mit dieser Begriffsbestimmung hat Lehmann behauptet, dieses Nachlassen lasse sich u.a. im Erziehungswesen untersuchen. Unter Säkularisierung wird im Titel dieser AVE-Tagung "die Relativierung der Ansprüche des Christentums" (Lehmann) verstanden. Es wird also eine theologische, strikte oder 'engere' Version des Säkularisierungsbegriffs zugrundegelegt, wonach "Säkularisierung" "die Abkehr von christlichen Glaubensinhalten und Glaubenspraktiken" (Lehmann) meint. Unter diesen Voraussetzungen soll die Behauptung Lehmanns geprüft werden: "Im 17. Jahrhundert tritt der Grundwiderspruch zwischen Säkularisierung und Rechristianisierung zum ersten Male offen zutage", welcher neben anderen Bereichen auch das damalige "Erziehungswesen" durchzog (Lehmann).

Volledig programma en praktische informatie zijn beschikbaar op de website van de conferentie.

>><http://episteme.uni-muenster.de/index.php?nav=tagung>

>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/termine/id=5065>

Onderzoek in Opdracht. De publieke functie van de universitaire wetenschap in de negentiende en de twintigste eeuw

Utrecht, 1 december 2006

De call for papers voor dit symposium wordt afgesloten op 1 augustus 2006.

Dit symposium wordt georganiseerd door de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis, het Huizinga Instituut en het Descartes Centre for the History and Philosophy of the Sciences and the Humanities (Universiteit Utrecht)

Onderzoek in opdracht is in de universitaire wereld lange tijd beschouwd als vloeken in de kerk. Wetenschap was bijna per definitie 'zuivere wetenschap'. Toegepaste wetenschap zou de eigenlijke onderzoekstaak van de universiteiten alleen maar corrumperen. Daarbij werd voor het gemak voorbij gegaan aan de lange traditie van de humane en de veterinaire geneeskunde. Wie nog beter keek zou moeten constateren dat vrijwel geen enkele wetenschap vrij was van toepassing en dat universiteiten niet de wetenschappelijke kloosters waren die zij soms voorwendden te zijn.

Tegenwoordig ligt dat anders. Het lijkt soms wel alsof universiteiten en universitaire instituten de laatste jaren bezig zijn zich te bevrijden van het zelfgeschapen onmaatschappelijke stempel dat zij ooit droegen. Dat betekent dat zij als het ware 'uit de kast' zijn gekomen en zoals dat vaak gaat bij bekeringen is dat gepaard gegaan met grote stappen. Er wordt gesproken van 'strategische allianties' met het bedrijfsleven, er bestaat de 'derde geldstroom' en er zijn heuse 'holdings' in het leven geroepen. Soms heeft dat geleid tot spectaculaire resultaten, maar vaker nog eindigde het in deceptie en financiële verliezen.

Historisch gezien lijkt het er op dat deze ontwikkeling vooral vorm heeft gekregen in verschillende fasen. In de periode van pakweg 1850 tot 1920 werd de Duitse wetenschap dominant en kreeg de zuivere wetenschap een centrale plaats. Vervolgens – deels, maar niet helemaal als gevolg van de Eerste Wereldoorlog – werd het meer pragmatische Angelsaksische wetenschapsmodel populairder, dat met name in de Amerikaanse variant wetenschap en particulier initiatief niet zag als een verwerpelijke twee-eenheid. Dat dit kort na de Tweede Wereldoorlog uitmondde in de oprichting van TNO is in dit opzicht exemplarisch. Met een korte tussenperiode van zeg maar 1970 tot 1990 waarin wetenschap in opdracht min of meer verdacht was, is vervolgens een tijdperk aangebroken waarin het marktdenken in de wetenschap als normaal werd aanvaard.

In het symposium zal het hele complex van wetenschap in opdracht aan de orde worden gesteld. In de eerste plaats is het de vraag of de hierboven geschetste periodisering en typering kloppen. Immers, onderzoek heeft uitgewezen dat het Duitse wetenschapsideaal lang niet zo eenduidig was als vaak wel is voorgesteld. Vervolgens zijn er vragen te stellen bij de beweegredenen om met derden in zee te

gaan. Is het overlevingsdrang? Wordt het gestimuleerd door onderfinanciering van de zijde van de overheid? Verder is het natuurlijk zo dat niet in alle wetenschappen in hetzelfde tempo en in dezelfde intensiteit onderzoek in opdracht wordt geleverd. Ook kan de vraag worden uitgebreid: wat is de samenhang tussen relaties met derden op het terrein van het wetenschappelijk onderzoek en de vraag van het bedrijfsleven naar bepaalde typen afgestudeerden? Is het ontstaan van de zogenaamde nieuwe studies als communicatiewetenschappen niet een parallelle beweging? Een andere vraag kan zijn naar de aard van het onderzoek in opdracht. Niet altijd gaat het om wat men tegenwoordig noemt kennisvalorisatie in commerciële zin. Het kan ook gaan om beleidsvoorbereiding voor de overheid of om kleinschalige opdrachten voor de non-profitsector zoals bijvoorbeeld de wetenschapswinkels verzorgen.

Belangstellenden worden uitgenodigd vóór 1 augustus 2006 een voorstel van maximaal 500 woorden in te dienen. De spreektijd zal ongeveer een half uur zijn. De bijdragen worden gebundeld.

Geïnteresseerden kunnen zich wenden tot dr. P.J. Knegtman (Universiteit van Amsterdam), e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl, tel. 020-525 3342 of tot prof.dr. L.J. Dorsman (Universiteit Utrecht), e-mail: leen.dorsman@let.uu.nl, tel. 030-253 6441/6054904.

Eerste promovendicongres wetenschapsgeschiedenis

Barchem, 11-12 januari 2007

De belangstelling voor de geschiedenis van wetenschap, techniek en geneeskunde groeit. Een kleine inventarisatie leert dat er alleen al in Nederland en Vlaanderen tientallen promovendi zijn die zich er op de een of andere manier mee bezig houden. De promovendi zijn te vinden op alle universiteiten en op vrijwel alle faculteiten. Wetenschapshistorici zijn overal, van mediëvistiek tot diergeneeskunde en van scheikunde tot wijsbegeerte.

Deze verspreiding tekent de veelzijdigheid van de discipline, maar het heeft ook zijn nadelen. Door de versnippering zitten er zelden meer dan twee of drie promovendi op één plek. De meeste promovendi kennen elkaar niet en weten niet waar hun collega's mee bezig zijn. Dat is natuurlijk jammer, want we zouden veel van elkaar kunnen leren. De ontwikkeling van wetenschap, techniek, geneeswijzen, instrumenten en instellingen kunnen niet los van elkaar worden gezien. Er zijn belangrijke inhoudelijke en methodologische raakvlakken. Niet voor niets wordt er in zowel Nederland als België gewerkt aan onderzoeksprogramma's met als thema 'circulation of knowledge'.

Wij willen daar vast een voorschot op nemen. Daarom komt er in januari 2007 een congres voor alle promovendi die affiniteit hebben met de geschiedenis van de wetenschap: om elkaar te ontmoeten, te zien wat er speelt in het vakgebied, gemeenschappelijke problemen te bespreken en om goede raad te krijgen en te geven. Bovendien is het een goede gelegenheid om ervaring op te doen in spreken en discussiëren. Het congres is gemodelleerd naar de jaarlijkse *Postgraduate Conference* van de *British Society for the History of Science*. Dit congres wordt mede mogelijk gemaakt door het Huizinga Instituut en het Instituut voor Geschiedenis en Grondslagen van de Natuurwetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Oproep: dit congres is bedoeld voor alle promovendi die zich betrokken voelen bij de geschiedenis van de wetenschap, geneeskunde en techniek, in alle landen en in alle periodes. Alle deelnemers worden uitgenodigd een voordracht te houden van maximaal 20 minuten. Er zal uitgebreid tijd zijn voor vragen en discussie.

Plaats en tijd: het congres vindt plaats op 11 en 12 januari 2007 in het Woodbrookershuis in Barchem. Op beide dagen zijn er overdag presentaties en discussie. Donderdagavond is er een gezamenlijk diner. Het Woodbrookershuis heeft 1- en 2-persoonskamers.

Inschrijving: graag horen we zo snel mogelijk wie er belangstelling heeft voor dit congres, zodat we een schatting kunnen maken van het aantal deelnemers. De formele deadline voor aanmeldingen is **1 november 2006**. Voor het adres: zie hieronder bij 'contact'. Vergeet niet te vermelden: je naam en adres, promotie-onderwerp, eventueel titel van je presentatie en dieetwensen. Aanmeldingen voor presentaties moeten worden vergezeld van een samenvatting (max 500 woorden). De kosten voor deelname zijn € 100 inclusief diner en overnachting.

Contact: David Baneke (d.m.baneke@phys.uu.nl / tel. (031) (0)30 253 7221)
Universiteit Utrecht

Instituut voor Geschiedenis en Grondslagen van de Natuurwetenschappen
Buys Ballotlaboratorium, Princetonplein 5 - 3584 CC Utrecht

>><http://www.wetenschapsgeschiedenis.tk/>

Disputatio (1200-1800). Form, Funktion und Wirkung eines Leitmediums universitärer Wissenscultuur

Akademie Sankelmark, Flensburg, 17-19 mei 2007

De call for papers voor deze conferentie wordt afgesloten op 15 juli 2006

Die Disputation stellt in mündlicher und schriftlicher Form ein – wenn nicht sogar das – Leitmedium des spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Universitätsbetriebs dar. Als solches wurde sie von der Universitäts- und Fachgeschichte insbesondere in den vergangenen Jahren vermehrt erkannt und durch die bibliographische Erschließung ausgewählter Gruppen gedruckter Disputationen sowie durch mehrere punktuelle Untersuchungen (etwa zur Entwicklung der Disziplinen an einzelnen Hohen Schulen, zur Organisation und Prosopographie) gewürdigt. Gerade weil sie Leitmedium ist, verdient die Disputation jedoch nicht nur als Quelle für bestimmte Fragestellungen der Universitäts-, Wissenschafts- und Sozialgeschichte ausgewertet, sondern insbesondere auch in ihrer formalen Eigenart, als literarisches Phänomen, betrachtet zu werden.

Die geplante Tagung rückt ausgehend von der Form und den damit verbundenen spezifischen Funktionen und Leistungen der Disputation folgende Themen und Fragestellungen in den Mittelpunkt:

1. Gattung und Gattungsreflexion: es gilt zunächst zu klären, was die Form der Disputation überhaupt ist. In Grundzügen ist dies sowohl für die spätmittelalterliche als auch für die frühneuzeitliche universitäre Disputation skizziert. Darauf aufbauend soll insbesondere untersucht werden, inwiefern die Disputation als (im weitesten Sinne) literarische Gattung aufgefasst wird, indem etwa Stationen ihrer Genese seit der Antike, theoretische Reflexionen (z. B. in Disputationstraktaten) und Rezeptionsformen (etwa in Scherzdisputationen) unter diesem Gesichtspunkt betrachtet werden.

2. Verhältnis zu anderen wissensvermittelnden Medien: Disputationen, ob mündlich oder schriftlich, sind Teil eines akademischen Prozesses des Austausches und der Positionsbestimmung, an dem auch andere wissensvermittelnde Medien (Deklamationen, Vorlesungen, Traktate, Handbücher, Enzyklopädien) beteiligt sind. Welche Stelle nimmt die Disputation innerhalb medialer Transmissionsprozesse ein? Welche Funktionen übernimmt und welchen Zwecken dient die spezifische Form der Disputation? Zudem ist zu fragen, wie sich die Disputationen und das in ihnen vermittelte Wissen zu anderen, zeitgleich entstandenen außeruniversitären Schriften verhalten.

3. Paratexte: die gedruckten Disputationsschriften werden in der Regel von Paratexten begleitet, die einer näheren Betrachtung wert sind: Als Formen frühneuzeitlicher Kleinliteratur hat etwa die Vielzahl kurzer Widmungs- und Ehrengedichte – da als Quelle scheinbar unbrauchbar – bisher wenig Aufmerksamkeit gefunden. Die Tagung will sie als integralen Bestandteil von Disputationsschriften ernst nehmen und folgende Aspekte beleuchten: Wie werden Konstituenten der Disputation in den lyrischen Anteilen sichtbar? Wie werden in den persönlich adressierten Gedichten und Dedikationsepisteln umkämpfte Positionen, vielleicht gar Koalitionen und Invektiven gestaltet? Welche Wir-Gruppe stellt sich im Kreis der Ehrengedichte dar? In welchem Verhältnis stehen die verschiedenen Paratexte

(Titelblatt, Ehrengedichte, Widmungsschreiben) zueinander und zum Haupttext der Disputationsschrift?

4. Affinität zu bestimmten Wissensfeldern: Disputationen stellen ein zentrales Medium für Wissenskonstituierung und Wissensvermittlung dar. Gefragt werden soll, welche Wissensgebiete und welche spezifischen Themen in Disputationen verhandelt werden, welche Schwerpunktsetzungen und auch Veränderungen bei der Wahl der Disputationsinhalte und ihrer Behandlung festzustellen sind und wie einzelne wissenschaftliche Disziplinen und ihre Methoden im Spiegel der Disputationen erscheinen.

5. Disputationen als Prätexte literarischer Werke: einige Untersuchungen haben bereits festgestellt, dass Disputationen bei der Gestaltung bestimmter literarischer Texte (etwa im Bereich der Querelle des femmes oder des Dramas des 17. Jahrhunderts) als Muster und Stofflieferanten gedient haben. Angesichts der Fülle von Texten aus gelehrter Hand und des Wirkungskreises öffentlicher Disputationen, welche nicht selten auch Nicht-Gelehrte erreichten, ist zu vermuten, dass vermutlich mehr Texte als bisher angenommen Einflüsse von Disputationen zeigen. Die Tagung versucht, dieser Vermutung nachzugehen: Wie verwenden literarische Texte, welche den Begriff 'Disputatio' (oder 'Disputaz' etc.) explizit nennen, diese Allusion für ihre Zwecke? Gibt es deutliche Reflexe der Form universitärer Disputationen (allenfalls auch von öffentlichen theologischen Disputationen in der Volkssprache, sog. Religionsgesprächen) in literarischen Texten?

Der Zeithorizont der Tagung ist angesichts der longue durée des Phänomens 'Disputation' bewusst weit gewählt und erstreckt sich auf die sechs Jahrhunderte von der Etablierung der scholastischen Universität bis zur methodischen und ideologischen Umgestaltung des universitären Lehrbetriebs um 1800.

Organisatorisches: Interessenten, die auf der Tagung einen Vortrag halten möchten, melden sich bitte bis zum **15. Juli 2006** unter der Mailadresse disputatio@email.uni-kiel.de bei den Veranstalterinnen. Neben den üblichen Angaben (Name, Anschrift, Vortragstitel) erbitten wir als Anlage ein ein- bis zweiseitiges Exposé, aus dem die Fragestellung, das Textkorpus, die Methode und die Verortung des Beitrages innerhalb des Generalthemas 'Disputatio' und der skizzierten Leitfragen ersichtlich sind. Als Vortragszeit sind 25 Minuten vorgesehen. Das Abgabedatum für die Aufsätze wird der 31. August 2007 sein. Die Tagung findet unter Finanzierungsvorbehalt statt.

Tagungsorganisation und Anlaufstelle für Fragen

Prof. Dr. Ursula Kundert, Dr. des. Marion Gindhart

Germanistisches Seminar der CAU Kiel

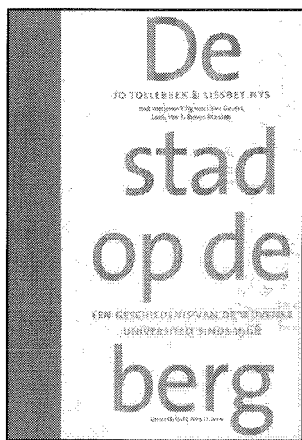
Leibnizstraße 8 - 24118 Kiel

disputatio@email.uni-kiel.de

>><http://www.uni-kiel.de/disputatio>

De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit sinds 1968

Pieter Dhondt, Universiteit Helsinki

Dit groot en letterlijk zwaar boek valt in de eerste plaats op door zijn schoonheid. De mooie lay-out en vooral de meer dan 200 foto's, waarvan een heel aantal in kleur en allemaal met boeiende bijschriften, verleiden de lezer ertoe om het boek enkele keren te doorbladeren alvorens de eigenlijke lectuur aan te vatten. Talrijke foto's zijn speciaal voor de gelegenheid gemaakt en ook in bestaande collecties is gezocht naar origineel beeldmateriaal. Onder andere de portretten trekken in dit opzicht de aandacht door het uitzonderlijke camerastandpunt, door beelden van hoogleraren in actie of door foto's te vervangen door schilderijen of zelfs het poseren voor schilderijen. Het grote formaat zorgt vaak voor knappe effecten, bijvoorbeeld bij deze van de betogingen voor

Leuven-Vlaams, al is de keuze hierbij niet altijd even overtuigend. Een foto van studenten in een computerlokaal uitspreiden over twee pagina's gaat zo ten koste van meer achtergrond bij de didactische koerswijziging in de richting van begeleide zelfstudie.

Vrijwel steeds sluiten de illustraties uitstekend aan bij de tekst. Het kattenbelletje van de druk bezette rector Dillemans aan zijn secretaresse met de vraag om een klok boven de deur zodat hij steeds het uur kan zien vanuit de zetels als hij bezoek heeft, vormt hiervan een mooi voorbeeld (p. 126). In enkele hoofdstukken, zoals deze over de bureaucratisering van onderzoek en onderwijs of over de verder toenemende specialisatie, lijken de illustraties dan weer iets meer gezocht, al getuigen de gekozen beelden tegelijkertijd van vindingrijkheid. Ook de vele kwinkslagen in het beeldmateriaal, zeker voor insiders, wijzen hierop. Toch zijn er hier en daar onzorgvuldigheden te ontdekken. Een foto met als bijschrift "technisch personeel [...]", herkenbaar aan de blauwe werkpakken met het logo van de universiteit" in zwart-wit afdrukken tussen tientallen kleurenfoto's, is erg jammer.

De interesse voor aantrekkelijk beeldmateriaal gaat niet ten koste van de aandacht voor de tekst. Evenmin is het boek opgezet als een vorm van jubileumgeschiedenis waarin het eigen verleden wordt gecelebreerd, zoals de auteurs zelf terecht stellen (p. 9). Dat ze allemaal zijn verbonden aan de instelling die ze onderzoeken, biedt vooral voordelen: een onbeperkte toegang tot het bronnenmateriaal (wat gezien de periode zeker niet evident was), een goed contact met de talloze betrokkenen en duidelijke

inzichten in discussies en conflicten die ze vaak zelf van nabij hebben meegemaakt. De onenigheid over de restauraties van het Groot Begijnhof en het Arenbergkasteel of de introductie in de ingewikkelde wereld van rekenen, allocaties en verdeelsleutels zijn hiervan slecht enkele voorbeelden.

Niet alleen de lay-out, de foto's en de recente thematiek doen het boek opvallen, maar ook de originele structuur. Het (chronologisch) overzicht per faculteit, zoals dat in soortgelijke publicaties geregeld terugkeert, is vervangen door een opdeling in vijftien thema's waarin onder meer de studenten, het universitair bestuur, de hoogleraren, de didactische modellen, de dienst aan de maatschappij en de financiën aan bod komen. De volgorde van de thema's is in zekere mate chronologisch en deze chronologie wordt versterkt aan de hand van de portretten van de drie rectoren die de universiteit sinds 1968 hebben bestuurd. Deze minibiografieën doorbreken als intermezzo's het geheel.

De nadelen van deze opbouw zijn ten eerste dat overlappingsen onvermijdelijk lijken (zoals in de twee hoofdstukken over de studenten) en ten tweede dat het boek soms de indruk wekt een aaneenschakeling van losse hoofdstukken te zijn. Dit laatste probleem wordt enigszins versterkt doordat vier verschillende auteurs elkaar afwisselen. De goede eindredactie compenseert de diversiteit aan schrijfstijlen weliswaar gedeeltelijk, maar toch contrasteert bijvoorbeeld het strikt chronologisch opgebouwde hoofdstuk over de studentenpolitiek erg met het daaropvolgende opstel over de stand der professoren waarin de chronologie veel minder overheerst. Bovendien komt de rode draad, zoals de ontzuivering van de jaren 1970, niet altijd even scherp naar voor. Sommige andere kerngedachten komen er wel goed uit, bijvoorbeeld de groeiende aandacht voor interne kwaliteitszorg; de ontwikkeling van de universiteit als bedrijf, wat onder meer blijkt uit de aanstelling van externe financiële experts vanaf het einde van de jaren 1990; of het logge karakter van de universiteit. Al vanaf 1968 werd de nood aan actievere onderwijsvormen benadrukt, maar iets minder dan veertig jaar later is deze verzuchting nog altijd te horen, net als klachten over het keurslijf van de wetgeving.

Het gebrek aan inzicht in de algemene ontwikkeling van de universiteit tijdens de voorbije decennia wordt wel uitstekend opgevangen in het laatste hoofdstuk (de balans) en ook de verhelderende tussentijdse besluiten vangen veel van de moeilijkheden op die zijn verbonden aan de gefragmenteerde structuur. Deze besluiten trekken trouwens vaak de aandacht door de mooie formuleringen. Zo eindigt het opstel over de trage vervrouwelijking van de universiteit met de boude stelling: "De rector had het moeilijker dan de paus." (p. 180). De conclusie met betrekking tot de toenemende bureaucratisering luidt: "De strijd tegen de Moloch was een blijvend academisch ritueel geworden." (p. 244).

Ook elders worden dergelijke beeldende metaforen gebruikt. Zo had het administratief en technisch personeel zich altijd al een beetje de Calimero van de universiteit gevoeld omdat velen van hen worstelden met een gevoel van minderwaardigheid ten opzichte van het academisch personeel (p. 283). Met het

thematiseren van de zogenaamde middenstand beantwoorden de auteurs bovendien aan de oproep van enkele beroemde universiteitshistorici om deze groep een stem te geven. De over het algemeen erg vlotte en toegankelijke schrijfstijl wordt soms doorbroken door te compacte stukken. Het is duidelijk dat er in de onderzoeksfase veel meer materiaal is verwerkt dan bij de redactie kon worden gebruikt. Dit zorgt soms voor een opsommende indruk (van onder meer de voortgezette academische opleidingen) of tot niet ingeloste verwachtingen. De ideeën van Dillemans over de strategie voor een grote universiteit worden wel aangeraakt, maar onvoldoende uitgewerkt.

Het beperkte aantal verwijzingen naar de algemene maatschappelijke ontwikkelingen toont dit eveneens aan. Links naar de secularisatie en de ontzuiling ontbreken bijvoorbeeld bijna volledig in het stuk over engagement, ethos en zingeving. Als zodanig stoort dit nauwelijks, maar de auteurs slagen er op die manier niet in hun ideaal om ook een geschiedenis te schrijven van een sociale en culturele werkelijkheid, waar te maken (p. 24). Wel is er verrassend veel aandacht voor vergelijkingen met de ontwikkelingen aan andere Vlaamse, Belgische en zelfs buitenlandse universiteiten, al gebeurt zeker dit laatste meestal slechts via heel korte verwijzingen. Langs de andere kant lijkt de KULAK nauwelijks deel uit te maken van de Leuvense universiteit. De Congolese zusteruniversiteit Lovanium kan bijna op meer belangstelling rekenen. Wegens haar meer bewogen verleden is dit op zichzelf natuurlijk niet verwonderlijk en te rechtvaardigen.

Dat de auteurs inderdaad een enorme hoeveelheid materiaal hebben doorgenomen blijkt eveneens uit het bibliografische hoofdstuk waarin een opsomming van de beschikbare bronnen en literatuur wordt gecombineerd met een kritische bespreking ervan. Dit hoofdstuk komt in zekere mate ook tegemoet aan de behoefte aan een overzicht van het gigantisch aantal instituten, groepen en commissies, al slagen de auteurs er niet helemaal in de indruk van de universiteit als een onontwarbaar kluwen weg te nemen. Een index van de schier ontelbare diensten en instanties was hiervoor misschien een betere oplossing geweest.

De keuze om niet via voetnoten naar het uitgebreide bronnenmateriaal te verwijzen verhoogt ten eerste de leesbaarheid van het boek, maar de lezers blijven dikwijls op hun honger zitten, wat frustrerend kan zijn, vooral omdat het hier zeer recente geschiedenis betreft en de lezer soms kan vermoeden (maar dus niet verifiëren) wie er aan het woord is. Tegelijkertijd is het vanzelfsprekend een handige truc om de anonimiteit van de talloze betrokkenen te bewaren. Desondanks schrikken de auteurs er niet voor terug om veel hoofdfiguren diepgaand en gedurfd te karakteriseren. Zo wordt Jan Roegiers omschreven als een groothandelaar in academisch erfgoed (p. 311).

Schrijven over het recente verleden brengt daarnaast nog andere moeilijkheden met zich mee. Fouten vallen gemakkelijker op omdat de lezer eventueel zelf getuige was van de beschreven gebeurtenissen. Het studentenrestaurant op de Bondgenotenlaan werd bijvoorbeeld niet gesloten in 1993 (p. 206), maar wel in 1996

(p. 79). Lastiger is echter dat er ongetwijfeld een aantal van deze getuigen misnoegd zullen zijn over bepaalde interpretaties of formuleringen. Tenslotte maakt het feit dat het verhaal nog volop aan de gang is, het er ook niet gemakkelijker op. Ging het bij de oprichting van de Associatie KULeuven om monopolievorming of leek hiermee de *Gesamthochschule* waar De Somer ooit van droomde, concrete vormen aan te nemen? De toekomst zal dit moeten uitwijzen.

De stad op de berg kwam tot stand op initiatief van voormalig rector André Oosterlinck en de academische overheid in het kader van de jubileumviering 575 jaar KULeuven (in 2000-2001), vanuit het verlangen de instelling die zij leidden in een historisch perspectief te plaatsen (p. 7). Het resultaat is een heel mooi boek dat uiterst aangenaam leest, met een originele structuur, boeiende details en heldere conclusies. Men kan enkel betreuren dat de initiatiefnemers kozen voor een boek dat een internationaal ter discussie staande historiografische traditie bevestigt, waarbij enkel de geschiedenis van de eigen instelling centraal staat. Op die manier maakt het geheel soms een enigszins vrijblijvende indruk, wat af en toe wordt versterkt door weinig relevante illustraties.

J. Tollebeek en L. Nys, m.m.v. L. Gevers, L. Vos en R. Mantels, *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit sinds 1968* (Leuven: Universitaire Pers, 2005), ISBN 90-5867-479-7.

L'armonia contesa. Identità ed educazione nell'Alsazia moderna

Bruno Boute – K.U.Leuven

The character of Alsace as a 'border area', of languages, of confessions, of feudal and diocesan circumscriptions, of realms and empires, makes it such a highly interesting environment for research into the relationship between education and identity in the early modern period. Simona Negruzzo, who spent several years in the region and who, judging by her evocative and pleasing writing style, was deeply impressed by it, makes her point very well in this carefully researched book. The lion's share of her research was taken by the investigation based on primary sources of the educational system in Alsace in the sixteenth and the first half of the seventeenth centuries, while the description of evolutions in the later seventeenth and eighteenth centuries draws largely, but not exclusively, on secondary sources. The preponderantly Lutheran city of Strasbourg, for some a highly symbolic bulwark to defend, for others a nest of heretics to smoke out, is both the point of departure and arrival in her engaging trip

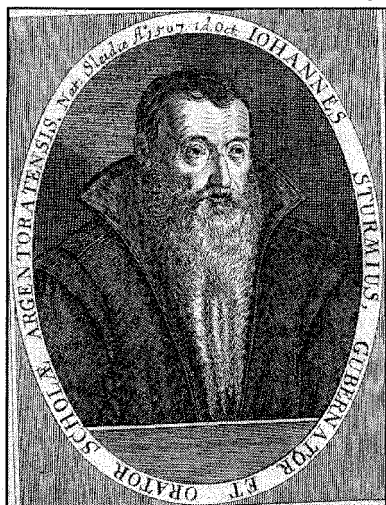
through the region. The author provides us with a convincing account of the history of education in a multi-tiered environment that covers the entire early modern period.

The introduction positions Alsace as a *Kulturation*, with its 'duality' as a key to understanding its cultural history. It is a crucial chapter in Negruzzo's construction of a multi-layered, regional, linguistic and European identity. Politically fragmented in cities, lordships, and ecclesiastical territories administrated by the prince-bishop of Strasbourg, the region's culture was a blend of Protestant and Catholic influences. After the gradual 'reunion' with France, which was completed by the capitulation of Strasbourg in 1681, the city became a bridge between French and German culture and hosted both Gallicanist and 'Ultramontanist' currents in Catholicism. This duality would resonate in the region's educational institutions, which nonetheless were permeated by a common culture that can be defined as a general, 'European culture' of letters. This mental universe draws, on the one hand, on the vitality of Alsatian humanism and, on the other hand, on a high degree of schooling in the later Middle Ages and the early sixteenth century. A network of Latin schools run by eminent teachers, and 'German schools' for the education of merchants and artisans, gave, alongside book printing, an impetus to literacy among the clergy and the laity.

In the first chapter, Negruzzo describes the emergence of a bi-confessional Alsace and its bi-polar educational system. Both the Reformation and the Counter-Reformation gave a boost to the development of new educational structures. In the tolerant environment of Strasbourg, which would wield a major influence on other Protestant municipalities in the region, religious reform was intertwined with humanism, as can be deduced from its flourishing book production. For a while, Strasbourg also functioned as a hub for Huguenot propaganda during the French wars of religion, but in spite of its tolerant attitude towards the printing presses, the city's magistrate attempted to safeguard the city's German character by countering the integration of the numerous French refugees into the local community. In this context, language was crucially important. Alongside local dialects, German, as a cultural language of the elite and as a sacred language, increasingly became a distinctive benchmark for French (Calvinist or Catholic) influences. Unsurprisingly, Latin remained the distinctive language of the learned. This, however, did not keep confessional concerns from playing a significant role in decision-making throughout the Thirty Years War, during which Louis XIII was able to profile himself as the protector of both confessions. In that period, the formation of a bi-polar system of education was well under-way.

In a second section, the author elaborates on the development of the 'Sturmian' gymnasium into a semi-university in 1566, consisting of four faculties, which eventually gained the status of a full university in 1621. Much attention is paid to the pedagogical innovations introduced by Johann Sturm, the gymnasium's first rector. Sturm had studied at humanist centres such as Louvain and Paris, where he became deeply influenced by Guillaume Budé. As a consequence, his 'Erasmian' creation at Strasbourg embodied a Ciceronian humanism that aimed at providing young urban

patricians with the rhetorical skills to convince their fellow citizens while imbuing them with the principles of private and public Christian-Ciceronian morality. The school, in which both secondary education and academic teaching were taught in a single institution, not only attracted many foreigners (among whom were many nobles), but its model was also copied by Protestant communities within and beyond Alsace. On the other hand, Negruzzo carefully avoids ascribing the uniformity of Protestant institutions of secondary and higher education to Sturm's (considerable)

influence alone. Not only did early reformers share a common cultural background, they were also confronted, within the German context, with very similar problems and realities.

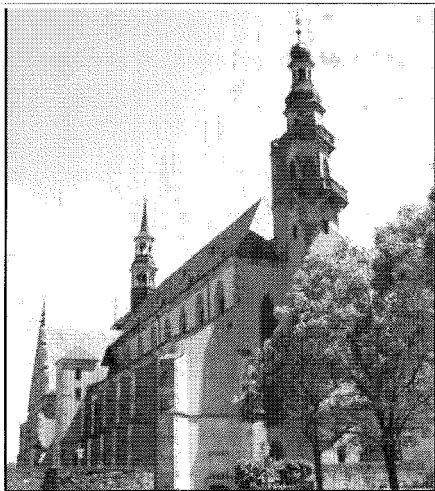
Sturm's pedagogical insights and the absence of collegiate organisation in his highly successful Strasbourg institution would not only inspire Protestants, they were also highly influential among the opponents, in casu the Jesuits. The first Jesuit college in Alsace, at Molsheim, evolved into a university in 1617. As the town, a possession of the prince-bishop, had also become the residence of the cathedral chapter at the beginning of the seventeenth century, the region's Catholic university was seen immediately as a bulwark

against heretical Strasbourg. Negruzzo convincingly highlights the military logic behind the foundation of other Jesuit colleges (Haguenau and Sélestat) that were to complete the encircling of the capital of Alsace. These 'geopolitics of learning' notwithstanding, Jesuit pedagogy largely drew on the same humanist principles as its Sturmian, Protestant, counterpart; a model that the order sought to emulate. This reciprocity is elaborated in other areas as well. Ministers and controversialists of both confessions had to get acquainted with the arguments of their opponents, which resulted in the phenomenon of the 'frontier libraries'. On both sides of the confessional frontier, dramatic performances played a significant role in the shaping of a regional and religious identity. Jesuit theatre in Alsace is analysed in the broader context of the order's activities elsewhere. The regional specificity of Protestantism in Alsace, on the contrary, reflects well in the 'Sturmian' attitude towards theatre plays as an instrument of religious propaganda, compared, for instance, with the more restrictive approach of their Calvinist counterparts in France. When the Jesuit university of Molsheim was transferred to Strasbourg again after the city's capitulation, the order continued to implement the didactic methods of Sturm, now in order to promote the old faith and loyalty to the monarchy. In this context, the emergence of a bilingual elite, formed by French Jesuits at the new college of

Strasbourg, created new opportunities for the appropriation of French theatre in a previously 'Germanic' area.

In the second chapter, the chronological framework is extended into the later seventeenth and the early eighteenth centuries. The geopolitical strategies described in the previous chapter resulted in a partial confessionalisation, producing a Lutheran and a Catholic Alsace, a phenomenon that is largely ascribed to the activities of the Jesuit order. While dialogue between the communities prevailed, religious turmoil remained endemic in some areas of the region. The Thirty Years' War alternated with a stabilisation of religious frontiers in the 1660s and 1670s, a period in which Alsace was turned gradually into a French province, where, contrariwise, the drawing up of religious boundaries on maps and in statistics reflected the acceptance of a status quo by both confessional parties. All this changed after 1680, when Strasbourg became a French city and an aggressive reason-of-state Catholicism was propagated in an attempt to Gallicise the territories recently 'reunited' with France. After the revocation of the Edict of Nantes (1685), Protestants found themselves increasingly excluded from judicial or administrative functions in the service of the crown, while a nucleus of exclusively francophone administrators at Strasbourg added a new dimension to the region's cultural duality. Hence, Catholicising and Gallicising influences would coexist or occasionally collide with Lutheran, German elements. To speak the sovereign's language became an explicit civil duty in the later seventeenth century, when the grip of the French monarchy on the province had become strong enough to pursue an aggressive policy of integration.

Jesuit colleges also underwent significant changes. The author describes at great length the activities of the **Molsheim** Jesuits, both as educators of the young and as missionaries at the service of the diocese throughout the Thirty Years War and the Post-War Period, contributing thus to the relative consolidation of confessional boundaries in Alsace. The integration of Alsace into the kingdom of France, however, substantially altered the confessional and geopolitical balances in the region. By the end of the seventeenth, and in the beginning of the eighteenth century, the diocesan seminary and the university were transferred to Strasbourg, where both the bishop and the cathedral chapter had moved their residence after the recatholicisation of the city's cathedral. Molsheim thus lost its significance as an outpost against a now fallen heretical bulwark. On the other hand, regarded with suspicion because of its alleged

philo-imperial connotations, it became increasingly a hub for a more Rome-oriented Catholicism (as opposed to the 'Gallicanist' sympathies aired by the Jesuits of the Champagne Province at Strasbourg), that continued to function as a centre for the education of the clergy in the rural, quasi-exclusively German-speaking areas. Inevitably, the success of Catholic missionary and educational action as well as the growing integration of Alsace into the kingdom of France affected academic life at the Sturmian gymnasium and the Lutheran university at Strasbourg as well. The institution continued to exist under French 'protection', but in the (early?) eighteenth century the proportions of foreign students dropped significantly, while overall attendance decreased because of the competition of alternative, more 'professionalised' centres of learning, and because of the competition with the Catholic university at Strasbourg, which enjoyed royal and episcopal support. The image of the Sturmian university in the later seventeenth and the (early?) eighteenth centuries is one of sclerosis and decline, due to the lack of innovation and the partial evolution into a *familienuniversität*.

A more peaceful and quiet eighteenth century, a period discussed in the third chapter, provided a context in which Alsace, as a crossroads, could become one of the most stimulating educational and scientific centres of Europe, characterised by a trend towards urbanisation and secularisation. A triumphant Catholicism would move away from Enlightenment after the 1770s, however, and adopted a more 'traditionalist', 'Roman' stance. Meanwhile, Protestantism continued to be permeated by the *Lumières*. This was reflected, first, in the sector of primary education. Confessional diversity resulted in the attempts of both churches to provide for an elementary religious education that gave a major critical impetus to literacy in the region. The region was characterised as one of the most literate areas in France. According to the author, it can be considered as one of the most culturally advanced areas in Central Northern Europe. At Strasbourg, for instance, numerous cultural societies emerged that transcended confessional boundaries, even though they were closely connected with the circuits operating in the Lutheran university. The growing awareness among intellectuals that Alsace could function as a bridge between German and French culture, resonated in the new interest in the linguistic boundary, more or less one century after Alsace elites had started to think in terms of confessional boundaries. Gallicisation continued to spread, due to the daily routine of royal and episcopal administration; and through the activities of the schools, Jesuit colleges and Protestant gymnasia alike. By the end of the eighteenth century, a limited bilingualism had become a fact in urban centres, especially at Strasbourg. By then, French was being perceived as the language of the future, while German was invested with conservative connotations.

The Lutheran and episcopal universities at Strasbourg developed diverging strategies to respond to what they perceived as the challenges of the day. The city's university rediscovered its vitality after the 1720s, and reached its peak in the second half of the eighteenth century, when it even overshadowed, for the first time in its

history, the Sturmian gymnasium. By then, the university was getting a very good press in the Paris-based *Journal des savants* and was considered as one of the best French universities. On the other hand, it maintained its connections with other German universities such as Göttingen, which continued to be an educational passage point for many Strasbourg intellectuals. The biconfessional character of the faculties of law and medicine, also attended by Catholics, sharply contrasted with the episcopal university, which lacked these faculties and which continued to be, consequently, a profiling Catholic competitor for the city's university, a bulwark against Jansenism and Libertinism within the city of Strasbourg. The episcopal university, a hub of French influence run by Jesuits from the Champagne Province, would now mould its students in a spirit of loyalty to France and allegiance to Rome, while it remained the centre of learning par excellence for Catholic Alsace. Various events and trends account for the attitudes of the teaching staff and the clergy towards the French Revolution and the Constitutional oath. But the days of the Jesuits were numbered in Alsace and elsewhere. In a final section, the author describes the fate of both Jesuit colleges and, looking further on time by a few decades, of the other institutions of higher learning, which were abolished by the revolutionary Assemblée Nationale. When looking back to the three centuries in her conclusion, Negruzzo pulls together the wealth of information in the previous chapters by stressing the dual nature of Alsace as a culture nation on the crossroads of regional and European identity, alive due to its French and German heredity; and to the humanist tradition as a common ground for both Catholic renewal and Protestant reform, both of which emerged from the same religious movements in the later Middle Ages.

Negrizzo has written a comprehensive account of the history of education in Alsace, entangled as it was with two phenomena that shaped Alsace in the early modern period: the confessional struggle, and the centripetal forces exerted by the French monarchy over the German lands at its periphery. This history of a region that hosts geopolitical, confessional and linguistic crossroads has become itself a crossroads of cultural, political and religious history. The book has benefited from this. By transcending confessional boundaries, the author has succeeded in her attempt to highlight analogies and differences in the educational thinking of both Jesuits and Lutherans. The history of education, the author's research field, provides a strong line of approach, but Negrizzo's work has become, because of her concern for broader contexts, above all a regional history of Alsace throughout the early modern period. One should not, consequently, read the book for the purposes that it was not designed for. The author does not engage in conceptual or methodological debates – but neither does she claim to do so. This implies that identity is rather a descriptive tool than an analytical one throughout the work, and is being used 'from the top down' throughout. How it was crafted in specific contexts; how strategies of distinction alternated with strategies of generalisation, how identity could become a policy itself, are only implicitly dealt with. The focus is on description, not on problematisation, and one should consequently read the book as a regional study, or

as an interesting case study for comparative research. Within these concerns, however, there are a few weaknesses. A thematic structure might have done more justice to the richness of the argument than the chronological divisions across three chapters that force the reader to refer too often to previous chapters in order to get an insight into change and continuity. Occasionally, the repetition of basic facts seems to lead to redundancy.

As for the contents of the book, confessions occasionally continue to appear as monolithic entities instead of as groups under continuous formation. Negruzzo does make a distinction between 'popular devotion' in Catholicism, which could also attract many Protestants, and the official religion, but official religion itself was fragmented. The antithesis of Gallicanism-Ultramontanism needs further elaboration, as it reduces the endless multiplicity of Catholicism to a dual relationship. Interestingly, Jesuits were to be found on both sides. But we are not informed about the activities of other groups or religious orders and the confessional models they sought to project. When the author refers to the impact of Jesuit educational thinking on other religious orders, does she refer to a general European phenomenon or to the specific situation in Alsace? If so, more information on the activities of other orders or secular clerics could have enriched the argument, even if the high profile of the Jesuit order on the educational scene of the Empire and elsewhere may have overshadowed their activities. Also, one wonders whether the so-called jurisdictional struggles between Jesuits and diocesan authorities, which are only occasionally mentioned, were entangled with other concerns that bring to the surface the multiplicity of Catholicism – a multiplicity that, in such cases, had to be overcome via juridical procedures in order to find a common ground for negotiation or confrontation. But these lacunae barely reduce the quality of this well-written and thoroughly researched book, which because of its international source material and literature list provides its Italian audience with a very good access on the history of education in North-Western Europe in general, and in Germany and France in particular.

Simona Negruzzo, *L'armonia contesa. Identità ed educazione nell'Alsazia moderna* (Bologna: il Mulino), ISBN 8-815-10635-9.

De Gemma-orchideeën bij Lobelius en tijdgenoten (16e eeuw). Een iconografisch onderzoek

Jean Staes

Deze publicatie is een diepgaande en botanisch waardevolle studie waarvan de centrale figuur Cornelius Gemma is. Deze werd in 1535 geboren als zoon van Regnier Frisius Gemma, in ruime kringen bekend als wiskundige, leermeester van Gerard Mercator en grondlegger van de triangulatiemethode voor het opmaken van kaarten. Eveneens stond hij mee aan de basis van de ontwikkeling van Leuven tot één van de belangrijkste centra voor het ontwerpen en construeren van wetenschappelijke instrumenten in de zestiende eeuw.

Cornelius Gemma promoveerde in 1569 tot doctor in de geneeskunde aan de Leuvense universiteit en werd in 1574 benoemd tot *professor ordinarius* aan dezelfde faculteit. Naast zijn activiteiten als professor en geneesheer, beoefende hij ook de astrologie aan de hand van sterrenkundige observaties. Tenslotte was hij ook actief als plantkundige en maakte hij zonder twijfel talrijke excursies in de wijde omgeving van Leuven. Cornelius Gemma stierf net als vele andere Leuvense professoren tijdens de pestepidemie die Leuven in 1578 trof en bijna de ondergang van de universiteit betekende.

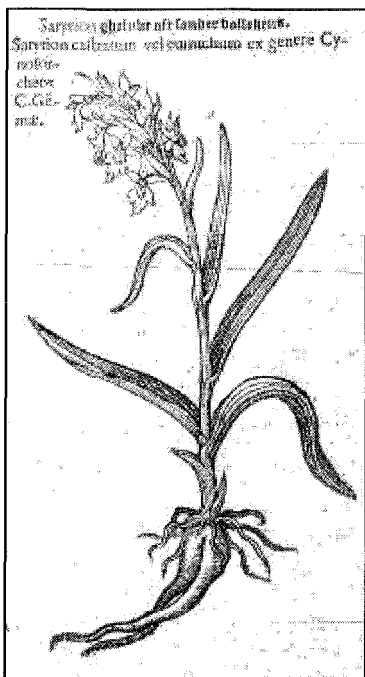
De publicatie opent met een uiteenzetting over de drie groten van de zestiende-eeuwse botanica in de Nederlanden: Dodoens, Clusius en Lobelius. Elk van hen had banden met Leuven en mogelijk was Cornelius Gemma één van de contactpersonen. Het meest duidelijke voorbeeld van deze contacten is de bijdrage van Cornelius Gemma tot Lobelius' beroemde *Kruydtboeck* (1581). In deze botanische collectie wordt bij talrijke orchideeën vermeld dat de waarneming en beschrijving van Cornelius Gemma afkomstig is.

Na deze inleiding behandelen de auteurs de orchideeënkennis van Cornelius Gemma zelf. In de periode waarin Cornelius Gemma wetenschappelijk actief was en die ruwweg samenvalt met het derde kwart van de 16^e eeuw stond het onderzoek naar en de kennis van de orchideeën nog in de kinderschoenen. Ook de naamgeving van de verschillende variëteiten was nog onvolledig. Planten werden meestal eenvoudig alfabetisch gerangschikt waarbij verwantschappen tussen verschillende planten nog vaak over het hoofd werden gezien.

Als bijlage V bevat deze publicatie echter het *Cort Tafelken* uit het *Kruydtboeck* van Matthias de L'Obel (of Lobelius) uit 1581. Dit overzicht van bekende planten is een merkwaardig voorbeeld van een oorspronkelijk grotendeels dichotomische tabel waarin ook de soorten die door Cornelius Gemma werden waargenomen, opgenomen zijn. Deze tabel wijst ten eerste op de taxonomische inzichten die Cornelius Gemma bezat. Bovendien is er ook het merkwaardige feit dat hij reeds grotendeels een binominale nomenclatuur gebruikte.

Voor de moeilijke kwestie van de identificatie van de verschillende vermelde orchideeën werd gebruik gemaakt van afdrukken van een serie houtsnedes die in het Museum Plantin-Moretus bewaard worden. De zestiende-eeuwse illustraties en benamingen werden verbonden met de huidige wetenschappelijke benaming aan de hand van een aantal identificatiekenmerken.

De drukblokken gaan gedeeltelijk terug op de *Libri Picturati* die Gemma ook kan gezien hebben. Deze beroemde collectie zoölogische en botanische aquarellen van jonker Karel van Sint-Omaars werd in 1595 (dus lang na de dood van Cornelius

Gemma) van een onbekende verkoper gekocht door Karel van Arenberg die toen ook het kasteel in Heverlee bezat. Maar het overgrote deel van de afbeeldingen van planten in het *Kruydtboek* waarbij Lobelius expliciet naar Cornelius Gemma verwijst, zou gebaseerd zijn op figuren die Gemma zelf “seer subtylick ende met zijn eygen hand heeft geconterfeyt” (Lobelius p. 220).

De auteurs confronteren de afbeeldingen van de Gemma-orchideeën uit het *Kruydtboek* ook met moderne kleurenopnamen van de gelinkte orchideeën wat hun determinaties nog steviger maakt. Op basis van het feit dat Leuven op de grens ligt van meerdere plantengeografische districten en voortbouwend op latere waarnemingen, komen de auteurs tot de conclusie dat op een paar soorten na, alle Gemma-orchideeën konden voorkomen binnen een straal van 15 kilometer rond Leuven.

Deze lovenswaardige studie betekent een opwaardering van de botanische kennis van de 16de-eeuwse Leuvense geneeskundeprofessoren

en voor Cornelius Gemma's wetenschappelijke niveau in het bijzonder. De wetenschappelijke polyvalentie van Cornelius Gemma die zich met verschillende disciplines bezig hield werd totnogtoe niet naar waarde geschat en zijn prestaties werden zeker minder gewaardeerd dan die van zijn vader. Een uitzondering daarop vormt het feit dat men in de negentiende eeuw tijdens de zoektocht naar merkwaardige personen om de beeldengalerij van het Leuvense stadhuis te vullen, de voorkeur gaf aan de jongere Gemma.

Slechts één aanmerking wil ik maken. De engelse en franse résumés zijn behoorlijk kort gehouden waardoor ze aan bewijskracht verliezen. Hierdoor vermindert de mogelijkheid dat deze studie in de internationale literatuur zal doordringen. Uitvergrote versies van de verzamelde afbeeldingen zouden dan weer een mooi

vertrekpunt vormen om dit relatief onbekende aspect van Cornelius Gemma's wetenschappelijke activiteiten via een tentoonstelling grotere bekendheid te geven.

Er blijven nog enkele raadsels te ontsluiëren in verband met de invloed van de Leuvense universiteit op de kennis van de het plantenrijk in de zestiende eeuw. Zo zijn er naast Cornelius Gemma nog figuren als Judocus Goethuysen (ook bekend onder zijn Italiaanse naam Guiseppe Casabona), de Vlaamse herborist die na zijn studies naar Italië trok om er in Firenze botanicus van Cosimo I te worden en later oprichter van de botanische tuin in Pisa, en Peter Pederson, plantkundige en eerste gereformeerde bisschop van Bergen, die in Leuven studeerde.

R. Meeuwis en H. Orlent, *De Gemma-orchideeën bij Lobelius en tijdgenoten (16^e eeuw). Een iconografisch onderzoek* (Liparis – Mededelingen van de Studiegroep Europese en Mediterrane Orchideeën, 8 (2002), extra nummer)

De sociale wetenschappen in Utrecht. Een geschiedenis

Dit boek is een poging om ernst te maken met de beschrijving van de geschiedenis en de voorgeschiedenis van de Faculteit der Sociale Wetenschappen Utrecht. Het is geschreven in het besef dat er sprake is van een, en niet van de geschiedenis van deze faculteit. De auteurs zijn erin geslaagd een interessant boek samen te stellen, dat een rijke historische context verschaft voor het werk, onderwijs en onderzoek, in de faculteit. Het toont aan dat alle diepgaande discussies uit het verleden niet voor niets waren en maakt duidelijk dat de Faculteit der Sociale Wetenschappen Utrecht vitaal, springlevend en succesvol is en een beloftevolle toekomst heeft. Deze geschiedenis leert, dat wetenschap een eigen dynamiek kent, die niet maakbaar is in de zin van bestuurlijk maakbaar. Faculteiten zijn er om succesvolle, hoogwaardige wetenschapsbeoefening te faciliteren en maximaal uit te baten.

Willem Koops, Henk van Rinsum & Jan van Teunenbroek, *De sociale wetenschappen in Utrecht. Een geschiedenis* (Hilversum: Verloren, 2005), ISBN 90-6550-899-6.

Verwijzingen naar recensies beschikbaar op het Internet

Omdat de redactie er van uitgaat dat de meeste van onze leden over een vlotte toegang tot het World Wide Web beschikken, omdat papier geld kost en omdat ook historici aan de toekomst moeten denken en dus een inspanning doen om het leefmilieu te sparen, wordt de 'publicatiepolitiek' van de Nieuwsbrief-redactie in verband met recensies enigszins bijgestuurd.

Er zullen geen recensies meer worden overgenomen uit andere bronnen zoals een aantal bijzonder interessante websites. Om dit 'verlies' op te vangen zal de recensierubriek in de toekomst worden afgesloten met een lijst van verwijzingen of links naar dergelijke elders beschikbare recensies. Het spreekt voor zich dat deze lijst geen volledigheid claimt. Eerder is het de neerslag van het opvolgen van enkele relevante websites en losse *trouvailles* van de redactie.

Worden daarentegen wel nog opgenomen: originele recensies van publicaties op het domein van de universiteits- en wetenschapsgeschiedenis in de volledige chronologische, geografische en thematische breedte. Enerzijds zal de redactie zoals vroeger op zoek gaan naar recensenten voor publicaties die hen worden toegestuurd, anderzijds mag u deze bijsturing als een uitnodiging beschouwen om uw positieve en/of negatieve gedachten over recente publicaties op schrift te stellen en via de Nieuwsbrief met andere leden te delen. Ook links naar elektronische recensies zijn steeds welkom.

1. Rüdiger vom Bruch & Christoph Jahr (eds.), *Die Berliner Universität in der NS-Zeit. Band I: Strukturen und Personen; Band II: Fachbereiche und Fakultäten*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005, ISBN 3-515-08657-9 [review: Christoph Schutte, H-Soz-u-Kult, april 2006]
>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/type=rezbuecher&id=6856>
2. Detlef Döring & Hanspeter Marti (eds.), *Die Universität Leipzig und ihr gelebrtes Umfeld 1680-1780* (Texte und Studien 6), Basel, Schwabe Verlag, 2005, ISBN 3-7965-2013-8 [review: Jürgen Miethke, H-Soz-u-Kult, 2006]
>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-2-033>
3. Jana Fietz, *Nordische Studenten an der Universität Greifswald in der Zeit 1815 bis 1933*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2004, ISBN 3-515-08084-8 [review: Tracey J. Kinney, H-German, december 2005]
>><http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=213641145644453>
4. Levke Harders, *Studiert, promoviert: Arriviert? Promovendinnen des Berliner Germanischen Seminars (1919-1945)* (Berliner Beiträge zur Wissenschaftsgeschichte), Frankfurt-am-Main, Peter Lang, 2004, ISBN 3-03910-2610-5 [review: Jennifer E. Walcoff, H-German, december 2005]
>><http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=217861145644576>

5. Ulrich van Hehl (ed.), *Sachsens Landesuniversität in Monarchie, Republik und Diktatur. Beiträge zur Geschichte des Universität Leipzig vom Kaiserreich bis zur Auflösung des Landes Sachsen 1952* (Beiträge zur Leipziger Universität- und Wissenschaftsgeschichte A3), Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2005, ISBN 3-374-02282-0 [review: Anja Becker, H-Soz-u-Kult, maart 2006]
>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/type=rezbuecher&id=7563>
6. Konrad Krause, *Alma mater Lipsiensis: Geschichte der Universität Leipzig von der Gründung 1409 bis zur Gegenwart*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2003, ISBN 3-936522-65-0 [review: Gordon Cooper, H-German, januari 2006]
>><http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=298231146069966>
7. Philipp Löser & Christoph Strupp (eds.), *Universität der Gelehrten – Universität der Experten. Adaptionen deutscher Wissenschaft in den USA des neunzehnten Jahrhunderts* (Transatlantische Historische Studien, 24), Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005, ISBN 3-515-08647-1 [review: Winfrid Halder, H-Soz-u-Kult, maart 2006]
>><http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/type=rezbuecher&id=7363>
8. Sandra Pott, Martin Mulsow & Lutz Dannenberg (eds.), *The Berlin Refuge 1680-1780: Learning and Science in European Context* (Brill's Studies in Intellectual History 114), Leiden-Boston, 2003, ISBN 90-04-12561-2 [review: Antje Stannek, H-German, mei 2005]
>><http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=89571121105954>

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2005-2006 met aanvullingen - Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2005-2006 avec additions

Anuschka De Coster - UGent

Met dank aan Kenneth Bertrams, Luc Courtois, Hilde De Ridder-Symoens, Mark D'Hoker, Pieter Dhondt, Leen Dorsman, Marc Geerinckx, P.J. Knegtmans, Marc Nelissen, Jan Papy, Klaas van Berkel, Toon van Houdt, Dirk van Miert voor hun bijdragen en medewerking. Om de inventarisatie van het lopend onderzoek up to date te houden doen we beroep op uw medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij:

Anuschka De Coster
Universiteit Gent
Vakgroep Nieuwe Geschiedenis
Blandijnberg 2, B-9000 Gent
Tel. (32) (9) 264 3998, Fax. (32) (9) 264 4175
Anuschka.DeCoster@UGent.be

Algemeen

1. Attal, F., Garrigues, J., Kouamé, Th. & Vittu, J.-P. (éds.), *Les universités en Europe du XIIIe siècle à nos jours. Espaces, modèles et fonctions. Actes du colloque international d'Orléans, 16 et 17 octobre 2003* (Homme et Société, 31), Paris, Publications de la Sorbonne, 2005, ISBN 2-85944-535-8.
2. Brundage, J. A., *The profession and practice of medieval canon law* (Variorum Collected Studies Series, 797), Aldershot, Ashgate, 2004 – verzameling artikels van de hand van Brundage. Bevat verschillende artikels over universitair onderwijs: algemeen en specifiek over Cambridge en Parijs (12de - 13de eeuw).
3. Chamasson, Thérèse, *Archives et sources pour l'histoire de l'enseignement*, Paris, Éditions du CTHS, 2005.
4. Hearn, Alison, 'Interdisciplinarity / Extradisciplinarity: On the University and the Active Pursuit of Community', *History of Intellectual Culture*, 3, 2003, 1 – online op <http://www.ucalgary.ca/hic> - ISSN 1492-7810.

5. King, Alexander F. & Kern, Alexander (eds.), *The University: International Expectations*, Montreal and Kingston, Ontario, McGill-Queens University Press, 2002, ISBN 0-7735-2249-2.
6. MacDonald, A. A. & Huussen, A. H., *Scholarly Environments. Centres of learning and institutional contexts 1560-1960* (Groningen studies in cultural change, 7), Leuven, Peeters, 2004, ISBN 90-429-1411-4.
7. MacDonald, Alasdair A. & Twomey, Michael W., *Schooling and society: the ordering and reordering of knowledge in the Western Middle Ages* (Groningen studies in cultural change, 6), Leuven, Peeters, 2004.
8. Ridder-Symoens, Hilde de, 'The changing face of centres of learning 1400-1700', in: MacDonald, Alasdair A. & Twomey, Michael W., *Schooling and society: the ordering and reordering of knowledge in the Western Middle Ages* (Groningen studies in cultural change, 6), Leuven, Peeters, 2004, pp.115-138.

Algemeen Nederlanden

9. Baggen, Peter, 'De wereld veranderen: universiteit en overheidsbeleid in Nederland, 1960-2000', in: Knegtmans, P. J. & Dorsman, L. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 1), Hilversum, Verloren, 2005, pp.93-108.
10. Baneke, David, 'Toegepaste natuurwetenschap aan de universiteit - contradictie of noodzaak?', in: Knegtmans, P. J. & Dorsman, L. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 1), Hilversum, Verloren, 2005, pp.29-38.
11. Berkel, Klaas van, 'Institutionele verzamelingen in de tijd van de wetenschappelijke revolutie (1600-1750)', in: Rijnders, M. L. J., Bergvelt, E. S. & Meijers, D. J. (red.), *Kabinetten, galerijen en musea: het verzamelen en presenteren van naturalia en kunst van 1500 tot heden*, Heerlen/Zwolle, Open Universiteit Nederland/Waanders, 2005, pp.129-152.
12. Berkelaar, W., 'Wil dat niet zeggen dat ik mij poëtisch verwezenlijkt heb?': Pieter Geyl en de literatuur', *Liter. Christelijk literair tijdschrift*, 8, 2005, 36, pp.20-34.
13. Berkelaar, W., 'Zooveel aandacht en lof. De vriendschap tussen Pieter Geyl en Loe de Jong', *Hollands Maandblad*, 47, 2005, 696, pp.3-12.
14. Berkvens, Louis & Martyn, Georges, 'Rechtshistorici uit de Lage Landen (6): Interview met G. van Dievoet', *Pro Memorie*, 5, 2003, pp.227-244.
15. Bertrams, Kenneth, *Universités et entreprises. Milieux académiques et industriels en Belgique, 1880-1970*, Bruxelles, Editions Le Cri, 2005, ISBN 2-87106-379-6.

16. D'hoker, Mark & Lowyck, Joost, 'De lerarenopleidingen in Vlaanderen: rivieren werden één stroomgebied', *VELON Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 26, 2005, 4, pp.5-15.
17. Dorsman, Leen, 'Studium Generale: een mislukte doorbraak (1945-1960)', in: Knegtmans, P. J. & Dorsman, L. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 1), Hilversum, Verloren, 2005, pp.55-68.
18. Heiden, Peter van der, *In de schaduw van de Mammoet. Het onderwijsbeleid van minister F.J.Th. Rutten (1948-1952)*, Zutphen, Walburgers, 2004, ISBN 90-57302721.
19. Homburg, Ernst & Rip, Arie, 'Technisch, industrieel en landbouwkundig onderzoek in Nederland in de twintigste eeuw', *NEHA-Jaarboek voor Economische, Bedrijfs- en Techniekgeschiedenis*, 66, 2003, pp.201-207.
20. Houdt, Toon Van, 'Domestication or Emancipation? A Reassessment of Erasmus' Colloquy of the Abbot and the Learned Lady (1524)', *Neulateinisches Jahrbuch*, 7, 2005, pp.241-258.
21. Houdt, Toon Van (m.m.v. Decock, Wim), *Leonardus Lessius: traditie en vernieuwing*, Antwerpen, Lessius Hogeschool, 2005.
22. Kemenade, J. A. van, 'Achtergronden van de Open Universiteit', in: Knegtmans, P. J. & Dorsman, L. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 1), Hilversum, Verloren, 2005, pp.87-92.
23. Knegtmans, P. J., 'De Amerikaanse verleiding: veranderende oriëntaties in de Nederlandse wetenschapsbeoefening', in: Boterman, F. & Vogel, M. (red.), *Nederland en Duitsland in het interbellum. Wisselwerking en contacten: van politiek tot literatuur*, Hilversum, Verloren, 2003, pp.233-249.
24. Krop, Henri A., 'Laat de universiteit meer dan een vakschool zijn. Het pleidooi voor de Centrale Interfaculteit', in: Knegtmans, P. J. & Dorsman, L. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 1), Hilversum, Verloren, 2005, pp.39-53.
25. Liagre Böhl, Herman de, 'Vormingsidealen van professoren tijdens het interbellum', in: Knegtmans, P. J. & Dorsman, L. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876* (Universiteit & Samenleving, 1), Hilversum, Verloren, 2005, pp.17-28.
26. Miert, Dirk van, 'Latijn in de Nederlanden in de achttiende eeuw', *Spiegel der Letteren*, 46, 2004, 3-4, pp.415-431 – correctie van de gegevens in Nieuwsbrief 11 (2005), 2.

27. Vandamme, Ludo, 'Loyauteit of machtswellust? Een aanklacht tegen Hiëronymus Lauweryn (†1509)', *Biekorf. West-Vlaams archief voor Geschiedenis, Archeologie, Taal- en Volkskunde*, 106, 2006, 1, pp.26-41 – raadsheer van Filips de Schone. Aandacht voor universitaire studies, ook van familieleden.
28. Veen, TH & Heirbaut, D., 'Rechtshistorici uit de Lage Landen (5): interview met R. Feenstra', *Pro Memoria. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 5, 2003, 1, pp.39-49.

Amsterdam

29. Imhausen, Annette & Remmert, Volker R., 'The Oration on the Dignity and the Usefulness of the Mathematical Sciences of Martinus Hortensius (Amsterdam, 1634): Text, Translation and Commentary', *History of Universities*, 21, 2006, 1, pp.71-150.

Brussel-Bruxelles

30. Sténuit, Bernard (éd.), *Les Collèges Jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie, 1604 - 1835 - 1905 - 2005*, Bruxelles, Collèges Jésuites de Bruxelles, 2005, ISBN 287-299133-6.

Franeker

31. Bergsma, Wiebe, 'Under professoaren: Boeles syn Frieslands Hoogeschool', in: Frieswijk, Johan (red.), *Genootschapscultuur in Friesland: het Fries Genootschap 1827-2002*, themanummer van *De vrije Fries*, 82, 2002, 275-282 – Willem Boele Sophius Boeles (1832-1902).
32. Eredics, Péter & Beke, Katalin, 'De Hongaarse boeken van Johannes Cloppenburg (1592-1652)', in: Dongelmans, Berry, Lalleman, Josien & Praamstra, Olf, *Kerven in een rots: opstellen over Nederlandse taalkunde, letterkunde en cultuur, aangeboden aan Jan W. de Vries bij zijn afscheid als hoogleraar Dutch Studies aan de Universiteit Leiden* (SNL-reeks, 7), Leiden, Stichting Neerlandistiek Leiden, 2001, pp.241-247.
33. Feenstra, R., 'Heineccius in den Alten Nederlanden. Ein bibliographischer beiträg', *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 72, 2004, 3-4, pp.297-326 – Johann Gottlieb Heineccius, Duits rechtsgeleerde, verbonden aan de Universiteit van Franeker van 1723 tot 1727.

34. Veen, Theo J., 'Twee onder Ulrik Huber verdedigde oefendisputaties (1664-1665)', *It beaken: meidielingen fan de Fryske Akademy*, 62, 2000, 4, pp.235-244 – trefwoorden RGN: Staatsrecht, Universiteit te Franeker; Ulricus Huber (1636-1694); Abrahamus Offerman (ca. 1645-); Anthonius de Huybert (student te Franeker in het midden der 17e eeuw).]

Gent

35. Collard, Patrick, 'El hispanismo en Gante: crónica de una lenta marcha hacia la autonomía de un área de investigación y enseñanza', in: Lefere, Robin, *Memorias para el futuro. I. Congreso de Estudios en el Benelux. Université Libre de Bruxelles, 25-27 novembre de 2004*, Madrid, Ministerio de educación y ciencia de España, 2005, pp.81-93.
36. Leusen, I., 'De kennis van de chemische regeling van de ademhaling. Bijdragen van Gentse laboratoria', *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 61, 2005, 19, pp.1382-1392 - Gent, Faculteit Geneeskunde, 20ste eeuw.
37. Mertens, Robert A., *175 jaar theoretische mechanica aan de RUG*, Gent, RUG. Faculteit wetenschappen. Vakgroep wiskundige natuurkunde en sterrenkunde, 2001.

Groningen

38. Berkel, Klaas van, Benauwde Letteren. *De Groningse letterenfaculteit tijdens de tweede wereldoorlog. Achttiende Letterenlezing, Faculteit der Letteren, Rijksuniversiteit Groningen, 5 september 2005*, Groningen, Faculteit der Letteren, 2006.
39. Boschman, Nienke, Hacquebord, Louwrens & Veluwenkamp, Jan Willem (red.), *Het topje van de ijsberg: 35 jaar Arctisch Centrum (1970-2005)* (Circumpolar studies, 2), Groningen, Barkhuis Publishing, 2005, ISBN 90-779-2201-6.
40. Duijvendak, Maarten Gerrit Jan & Kooij, Pim, *RUG en regio. Balans van een buitengewone band: Rijksuniversiteit Groningen en Noord-Nederland* (Studies over de geschiedenis van de Groningse Universiteit), Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, 2004, ISBN 90-367-2049-4.
41. Jacob, Hugo Karel s', 'Van een professorale naar een bestuurlijke organisatie: het Arctisch Centrum 1975-1983', in: Boschman, Nienke, Hacquebord, Louwrens & Veluwenkamp, Jan Willem (red.), *Het topje van de ijsberg: 35 jaar Arctisch Centrum (1970-2005)* (Circumpolar studies, 2), Groningen, Barkhuis Publishing, 2005, pp. 31-40, ISBN 90-779-2201-6.

Kampen

42. Harinck, George (red.), *Hohverda herdacht: bijdragen over leven en werk van Benne Hohverda (1909-1952)* (AD Chartas-reeks, 10), Barneveld, De Vuurbaak, 2005.

Leiden

43. Baneke, David, 'Als bij toverslag': de reorganisatie en nieuwe bloei van de Leidse Sterrewacht, 1918-1924', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 120, 2005, 2, pp.207-225, 332 – met samenvatting in het Engels/trefwoorden RGN: Observatoria, Universiteit Leiden; Willem de Sitter (1872-1934); Jacobus Cornelius Kapteyn (1851-1922); Ejnar Hertzsprung (1873-1967).
44. Duparc, Frederik J., 'Een zeldzaam geschenk van Johan Maurits aan de Leidse Universiteit', in: Molen, J. R. ter, *Een vorstelijk archivaris: opstellen voor Bernard Woelderink*, Zwolle, Waanders, 2003, pp.105-110.
45. Heck, Paul van, 'Libertatis praesidium': over de herkomst van een devies', *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en omstreken*, 95, 2003, pp.197-210.
46. Otterspeer, Willem, 'Russische studenten aan de Leidse universiteit: de broertjes Koerakin en hoe het hun te Leiden verging', *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en omstreken*, 2003, 95, pp.140-164 - 1750-1800.

Leuven & Louvain-la-Neuve

47. Bertrams, Kenneth, 'Mettre la science en cage' au service de l'industrie nationale: les tentatives de l'Université de Louvain et du Conseil National Belge de Recherches', in: Jaumain, S., Amara, M., Majerus, B. & Vrints, A. (éds.), *Une guerre totale? La Belgique dans la Première Guerre mondiale. Nouvelles tendances de la recherche historique*, Bruxelles, Archives Générales du Royaume, 2005, pp.635-650.
48. Claes, Dirk, 'Changes in the educational context of the Leuven Faculty of Theology in the fifteenth and sixteenth centuries: canon law and humanism', in: MacDonald, Alasdair A. & Twomey, Michael W., *Schooling and society: the ordering and reordering of knowledge in the Western Middle Ages* (Groningen studies in cultural change, 6), Leuven, Peeters, 2004, pp.139-155.
49. Courtois, Luc, 'Le personnel de l'UCL: quelques points de repère (1834-1914)', in: Hiraux, Françoise (éd.), *Travailler à l'Université. Histoire et actualité des personnels de l'Université de Louvain (1425-2005)* (Collection Archives de l'Université catholique de Louvain, 8), Louvain-la-Neuve, Academia Bruylant, 2006, pp.10.

50. Daems, Bruno, 'Jules Spincemaille (1882-1954)', *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, 65, 2006, 1, pp.6-24 – over de studentenjaren te Namen en Leuven: p.9-11.
51. Dhondt, Pieter, 'Strijd voor het behoud. Onrust aan de Leuvense rijksuniversiteit', in: Derez, Mark, Vandekerchove, Veronique, Veldeman, Piet & Verschaffel, Tom (red.), *Vrijgevochten stad. Leuven en de Revolutie van 1830/1831*, Leuven, Peeters, 2006, pp.75-89.
52. Groote, Melanie De & Hiraux, Françoise (eds.), *Images de l'Université et des étudiants de Louvain. Méthodologie et cas d'analyse* (Collection Archives de l'Université Catholique de Louvain, 10), Louvain-la-Neuve, Academia Bruylant, 2005.
53. Hiraux, Françoise (éd.), *Travailler à l'Université. Histoire et actualité des personnels de l'Université de Louvain. 1425-2005* (Collection Archives de l'Université catholique de Louvain, 8), Academia Bruylant, 2006.
54. Smets, Marcel, Massart, Bart & Byrne, Gonçalo, 'Leuven', in: *Cidadesofia. Cidades Universitárias em debate*, Coimbra, dARQ / Departamento de Arquitectura Faculdade de Ciências e Tecnologia da Universidade de Coimbra, 2003, pp.89-107.
55. Tellechea Idígoras, J. I., 'Españoles en Lovaina en 1557', in: Thomas, Werner & Verdonk A., *Encuentros en Flandes*, Leuven, 2000.
56. Verbeke, Demmy, 'Als een hond naar zijn braaksel teruggekeerd? Guilielmus Lapidanus, humanist uit Wervik', *De Franse Nederlanden*, 30, 2005, pp.174-189.

Maastricht

57. Winkens, Hub, Coenen & Co, Jo & Domingues, Álvaro, 'Maastricht', in: *Cidadesofia. Cidades Universitárias em debate*, Coimbra, dARQ / Departamento de Arquitectura Faculdade de Ciências e Tecnologia da Universidade de Coimbra, 2003, pp.147-169.

Namen – Namur (zie nr 50)

Nijmegen

58. Brabers, Jan, 'Radicale studenten in de Vox Carolina', *Jaarboek Numaga: gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving*, 50, 2003, pp.40-53.

59. Brandt, Hella, *Overzicht van scripties vrouwen- en gendergeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, 1972-2002*, Nijmegen, Centrum voor Vrouwenstudies, Katholieke Universiteit Nijmegen, 2004, ISBN 90-808648-2-X.
60. Schreuder, Osmund, *Argonauten aan de Waal: sociologen en het gulden vlies* (KDC bronnen en studies, 40), Nijmegen, Valkhof Pers, 2003, ISBN 90-5625-153-8 – 50 jaar Nijmeegse sociologie.

Rijssel - Lille

61. Decherf, Jean-Louis, 'De bibliotheek van de Katholieke Universiteit van Rijssel / La bibliothèque de l'université catholique de Lille', *De Franse Nederlanden*, 29, 2004, pp.185-194.

Rotterdam

62. Lieburg, M. J. van, *Vijf eeuwen medisch onderwijs, onderzoek en patiëntenzorg in Rotterdam: het Erasmus MC in historisch perspectief* (Pantaleon reeks, 37), Rotterdam, Erasmus Publishing, 2003, ISBN 90-5235-167-8.

Utrecht (zie ook nrs. 12 & 13)

63. Asselt, W. J. van, 'Gisbertus Voetius, professor en predikant te Utrecht (1634-1676)', *Tijdschrift voor Nederlandse kerkgeschiedenis*, 8, 2005, 1, pp.3-10.
64. Bergh, G. C. J. J. van den, 'Descartes en de rechtsgeleerdheid', in: Koops, Willem, Dorsman, Leen & Verbeek, Theo (red.), *Née Cartésienne/Cartesiaansch Gebooren. Descartes en de Utrechtse Academie 1636-2005*, Assen, 2005, pp.162-178.
65. Blankesteijn, A., 'Darwin en Utrecht', *Oud-Utrecht. Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht*, 78, 2005, 6, pp.146-152 – over Donders, Harting en Hubrecht.
66. Broeyer, Frits, 'Het Utrechtse aandeel in de Nederlandse Studentenpers van de negentiende eeuw', *Jaarboek Oud-Utrecht*, 2005, pp.77-132.
67. Dorsman, Leen, 'C.W. Opzoomer en de Scheiding van Kerk en Staat', in: Broeyer, F. G. M. & Kuyper, D. Th., *Is 't waar of niet? Ophefmakende publicaties uit de 'lange' negentiende eeuw*, themanummer van *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme na 1800*, 13, 2005, 215-235.

68. Dorsman, Leen, ‘“Tot merckelijck prouffijt...”’. De Utrechtse universiteit in de eerste tien jaren van haar bestaan’, in: Koops, Willem, Dorsman, Leen & Verbeek, Theo (red.), *Née Cartésienne/ Cartesiaansch Gebooren. Descartes en de Utrechtse Academie 1636-2005*, Assen, 2005, pp.39-51.
69. Heege, H. ter (red.), *Freudenthal 100: speciale editie ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van professor Hans Freudenthal*, themanummer van *De Nieuwe Wiskrant*, 25, 2005, 1-161 – wiskundige, 1905-1990.
70. Hooykaas, G. J., ‘G.W. Vreede: Don Quichot onder de Utrechtse professoren’, *Jaarboek Oud-Utrecht*, 2005, pp.131-153 – jurist, 19de eeuw.
71. Koops, Willem (red.), *De sociale wetenschappen in Utrecht. Een geschiedenis*, Hilversum, 2005.
72. Lantink, Frans Willem (red.), *Nationalisme en Historiografie. Rondom Pieter Geyl. Afscheidsbundel voor Piet van Hees* (Utrechtse Historische Cahiers, 24), Utrecht, 2005 – onder meer bijdragen van H.W. vonder Dunk, L. Wils en F.J. Verdoodt.
73. Nugteren, B., *De zilveren schaats. Een water, een wijk, een vereniging in Utrecht-Oost. 1879-1943*, Utrecht, 2005 – onder meer over de Utrechtsche Studenten Ijsclub.
74. Verbeek, Th., ‘Crisis te Utrecht: 1641-1642’, in: Koops, Willem, Dorsman, Leen & Verbeek, Theo (red.), *Née Cartésienne/ Cartesiaansch Gebooren. Descartes en de Utrechtse Academie 1636-2005*, Assen, 2005, pp.22-38.

Internationaal (zie ook nr. 55)

75. *Bibliographie d'Histoire de l'éducation française. Titres parus au cours de l'année 2002 et suppléments des années antérieures*, themanummer van *Histoire de l'éducation*, 2005, 107-108, 192 – met thematische index, specifiek over universiteiten p. 80-83.
76. Fabris, Cécile, *Etudier & vivre à Paris au Moyen Age. Le collège de Laon (XIVe-XVe siècles)* (Mémoires et Documents publiés par l'Ecole des Chartes, 81), Genève, Droz, 2005, ISBN 2-900791-76-6.
77. Forrez, René, *Viglius' colleges De Rebus Creditis te Ingolstadt. Een casestudy van problematische traditie van Latijnse juridische teksten* (Iuris Scripta Historica, 18), Brussel, KVAB, 2005, ISBN 90-6569-933-3 – doctoraat VUB, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Taal- en letterkunde: Latijn Grieks, 1997.
78. Link, Achim, *Auf dem Weg zur Landesuniversität. Studien zur Herkunft spätmittelalterlicher Studenten am Beispiel Greifswald (1546-1524)* (Beiträge zur Geschichte der Universität Greifswald, 1), Stuttgart, Franz Steiner, 2000.